

**TEISINIAI
PATARIMAI
SMURTAŲ
PATYRUSIAI
MOTERIAI**

**MOTERŲ INFORMACIJOS CENTRO
DOVANA**

**TEISINIAI
PATARIMAI
SMURTA
PATYRUSIAI
MOTERIAI**

MOTERŲ INFORMACIJOS CENTRAS

Redakcinė kolegija:

Nijolė DIRSIENĖ
Živilė MIKENAITĖ
Jurgita PEČIŪRIENĖ
Jūratė ŠEDUKIENĖ
Aušra VYŠNIAUSKIENĖ

Kalbos redaktorė:

Ugnė SIPARIENĖ

Išleista Atviros Lietuvos fondo lėšomis

Tiražas 1000 egz.
Moteryų informacijos centras
p.d. 1218, LT-2000 Vilnius
tel. 8 5 2629003, el. paštas: mic@lygus.lt
puslapis internete: www.lygus.lt
Išleido leidykla DANIELIUS

TURINYS

IŽANGA	4
AR KREIPTIS Į POLICIJĄ?	8
SMURTINIAI NUSIKALTIMAI IR BAUDŽIAMOSIOS VEIKOS	17
CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ: ŽALOS, PADARYTOS ASMENS SVEIKATAI, KOMPENSAVIMAS	29
SANTUOKOS NUTRAUKIMAS IR GYVENIMAS SKYRIUM (SEPARACIJA)	33
EKONOMINĖ PRIKLAUSOMYBĖ – KAIP ELGTIS?	42
REPUBLIKINIAI PASITIKĖJIMO TELEFONAI	56
LIETUVOS INSITUCIJOS, TEIKIANČIOS PASLAUGAS SMURTA PATYRUSIOMS MOTERIMS	59

Jūsū rankose „Teisiniai patarimai smurta patyrusai moteriai“. Statistika ir tyrimu duomenys rodo, kad smurta namuose dažniausiai patiria moterys ir vaikai. Todėl šī knygelė pirmiausia yra skirta moterims, kurios turi žinoti, ką reikia daryti smurto atvejais, kaip jas gina įstatymai, kur kreiptis pagalbos.

Tai jau antras, visiškai atnaujintas, knygelės leidimas. Anksčiau, pavadinta „Praktiniai patarimai smurta patyrusioms moterims“, Moterų informacijos centras išleido 1999 m. Jis buvo labai paklausus ir populiarus, todėl, išplatinus nemokamai 9000 egz. tiražą bei priėmus naujus LR kodeksus ir įstatymus tokios knygelės poreikis išaugo.

Vilniaus m. Motinos ir vaiko pensionas, Kauno apskrities moterų krizių centras bei Moterų informacijos centras 2002 metais parėmė ir vykdė Atviros Lietuvos fondo remiamą projektą „Pagalbos buitinio smurto aukoms tinklo stiprinimas“, kuriame buvo numatytas teisiųjų patarimų rinkinio leidimas. Projekto metu minėtos organizacijos surengė 5 išvairiuojamuosius seminarus. Juose dalyvavo visų Lietuvos apskričių nevyriausybinų organizacijų, apskričių, savivaldybių, moterų krizių centrų atstovai, policijos pareigūnai ir visi, norintys padėti buitinio smurto aukoms. Apibendrinus teisiųjų žinių bei informacijos, kurios labiausiai trūksta moterims, patyrusioms smurta būityje, poreikį, ekspertų grupė parengė šios praktinius patarimus. Esu įsitikinusi, kad knygelė bus naudinga ne tik smurto aukoms, bet visiems, norintiems ir galintiems padėti smurto atvejais. Jeigu iškils klausimų, į kuriuos nerashite atsakymo šioje knygelėje, kreipkitės paskutiniame skyrulyje nurodytais telefonais.

Kodėl šī knygelė yra reikalinga ir paklausi? Nors mūsų visuomenė jau girdi ir mato (būtent – mato) smurta prieš moteris, tačiau nuostatos keičiasi labai lėtai ir aukos vis dar yra smerkiamos labiau nei smurtautojai, todėl dažnai nesulaukia reikalingos pagalbos iš aplinkinių. Kartais taip nutinka dėl nenoro kiūtis „į svetimus ar privačius – šeimos reikalus“, tačiau dažna abejingumo priežastis – nežinojimas, kuo ir kaip padėti smurta patyrusiai moteriai.

Pasauliniai duomenys rodo, kad smurtas prieš moteris yra tokia pat dažna mirties ar nedarbingumo priežastis (tik retai tai nurodoma oficialiai), kaip ir vėžys. Turime suvokti, kad smurtas šeimoje ir prievarta, naudojama prieš asmenį, yra visų mūsų reikalas. Jai socialinė problema, o ne vien šeimos ar moters reikalas. Visų pirma tai svarbu visai visuomenei, kurioje vis dar gajus patriarchalines nuostatas. Dažnai sulaukiu klausimo: „Ar iš tiesų smurtas prieš moteris mūsų visuomenėje toks dažnas reiškinys?“ Deja, taip. Tai įrodo statistiniai bei tyrimu duomenys. Jungtinių Tautų gyventojų fondo duomenimis kas trečia moteris pasaulyje yra

patyrusi smurta. Tačiau jau seniai įrodyta, kad statistiniai duomenys, skaičiuojantys policijoje užregistruotus atvejus, parodo tik ledkalnio viršūnę, mažiau nei ¼ realiai įvykusių smurto išpuolių.

Jungtinės Tautos 1993 m. priėmė Smurto prieš moteris panaikinimo deklaraciją, kurioje terminas *smurtas prieš moteris* reiškia „bet koki smurto aktą prieš lytį, kuris sukeltia arba gali sukelti moterims fizinę, lytinę ar psichologinę žalą bei kentėjimą, taip pat reiškia grasinimus atlikti fizinis veiksmus, prievartą arba despotiškai atimti laisvę tiek visuomeniniame, tiek privačiame gyvenime“. Prievarta prieš moteris ir merginas yra šiuurkštus žmogaus teisių pažeidimas, kuris turi ne tik fizinį, bet ir psichologinių padarinių ne vien joms pačioms, bet ir šalia gyvenantiems jų vaikams.

Kai kurių prievartos formos yra paslėptos. Mūsų visuomenė praktiškai nepripažįsta ekonominio smurto (finansinis priklausomumas nuo vyro, moterų diskriminacija darbinėje veikloje ir pan.) kaip vienos iš smurto rūšių. Smurto baimė trikdo moterų profesinę veiklą, neleidžia iki galo atsiskleisti jų galimybes, lemia požiūrį į žmones ir gyvenimą. Gaila, tačiau moterims namai ir šeima ne visuomet tampa saugumo sala. Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, kad 42,4 % ištekejusių arba gyvenančių neregistruotoje santuokoje moterų bent kartą patyrė savo dabartinio sutuoktinio/partnerio fizinį, seksualinį smurta arba joms buvo grasinta. (G.Purvanackienė „Smurtas prieš moteris: viktimologinis tyrimas“, 1997–1998). Visuomenėje vis dar gajus mitas, kad pati nesaugiausia moteriai vieta – gatvė. Tačiau moterys patiria gerokai daugiau smurto ir net nužudomos namuose. Smurtautojai dažniausiai yra vyrai, sugyventiniai, artūmi ir pažįstami žmonės, o ne pašaliniai asmenys.

JT plėtos fondas moterims rėmė informacinę švietėjišką kampaniją „Mūsų teisė – gyventi be smurto“, kurios metu 2002 m. sausio–vasario mėn. buvo atliktas išsamus kompleksinis tyrimas (tikslinė grupė, spaudos turinio analizė ir gyventojų nuomonės tyrimas) prievartai prieš moteris įvertinti.

Šio sudėtinio tyrimo duomenys parodė, kad šalies gyventojai pripažįsta prievartos prieš moterį egzistavimą ir jos aktualumą. Gyventojų apklausos duomenimis 87 % mano, kad mūsų šalyje egzistuoja prievarta prieš moterį šeimoje. Tik 4 % nurodė, kad toks reiškinys neegzistuoja. Tikslinės grupės dalyviai komentavo, kad smurtas namuose iki šiol yra paslėpta problema. Spaudoje publikuoti straipsniai pateikia faktinę medžiagą apie smurta šeimoje.

Reprezentatyvios kiekybinės apklausos metu, didžioji dauguma apklaustųjų prievarta pirmiausia pripažino fizinis veiksmus bei išaginimą. Prievarta prieš moterį tapatinama su akivaizdžiais fiziniais prievartiniais veiksmiais – mušimu ir išaginimu. Fizinis veiksmams (mušimui, stumdymui) prievartos statusą suteikia daugiau gyventojų (98 %), nei seksual-

linei prievartai (išžaginimui) (89 %). Lyginant keturias prievartos rūšis – psichologinę, ekonominę, fizinę ir seksualinę – dažniausiai prievartos „statusas“ priskiriamas fizinei ir seksualinei prievartai. Rečiau – ekonominei ir psichologinei. Daugiau nei pusė kiekybinio tyrimo dalyvių emocinį spaudimą (ar panašius psichologinio pobūdžio veiksmus) laikytų prievarta. Psichologinės prievartos poveikis ir reikšmingumas dažnai nublanksta prieš kitus prievartinus veiksmus, tačiau jos paplitimas (namuose, darbe, visuomenėje bei tarp žmonių pagal socialines–demografines charakteristikas) rodo problemas aktualumą. Emocinė prievarta vienodai aktuali šeimoje, darbe ir visuomenėje. Ji būdinga visiems be išimties socialiniams sluoksniams, visoms amžiaus grupėms (kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatai). 69 % žmonių prievarta pripažįsta seksualinių santykių reikalavimą, kaip priėmimo į darbą ar paaugstinimo sąlyga.

Tikslinės grupės respondentų nuomone, šeimoje labiausiai paplitusi psichologinė prievarta, antroje vietoje – fizinė, trečioje – seksualinė prievarta. Gyventojų nuomonės tyrimo dalyviai sako, kad moteris, susidūrusi su įvairaus pobūdžio prievarta, dažniausiai patiria psichologinę traumą, stresą. Maždaug pusė apklaustųjų nurodė, kad moteris, nesutikusi su aukštesnę poziciją darbe užimančio asmens seksualiniu priekabiavimu, netektų karjeros galimybių toje įstaigoje, premijų ar apskritai darbo vietos. Tikslinės grupės dalyviai prievartą apibrėžė kaip bet kokius veiksmus, vykstančius prieš asmens valią. Jų nuomonės apie tai, kas dažniausiai patiria emocinę prievartą – vyrai ar moterys – pasiskirstė po lygiai, tačiau dauguma mano, kad fizinę prievartą dažniausiai patiria moterys ir vaikai, o seksualinę – moterys.

17 % apklaustųjų moterų nurodė, kad buvo verčiamos (sutuoktinių/partnerių/tėvų artimų giminaičių) lytiškai santykiauti joms nenorint. 10 % moterų dažnai tenka (teko) patirti fizinę prievartą šeimoje, 25 % – retkarčiais. Psichologinės prievartos patirtis pati plačiausia. Tik apie 20 % moterų nepatyrė psichologinės prievartos šeimoje. 20 % teko susidurti su ekonomine prievarta (finansinių išteklių ribojimu būtiniausiems poreikiams patenkinti).

Sios knygelės reikalingumą įrodo ir kiti tyrimo duomenys: daugiau nei pusė apklaustųjų (57 %) nežinojo jokių tarnybų ar telefonų, teikiančių moterims pagalbą smurto atveju, išskyrus telefonus 01, 02, 03. Net trys ketvirtadaliai kaimo gyventojų teigė nežinantys jokių pagalbos forėmu. Krizių centrai geriausiai žinomi Vilniuje (35 %), mažiausiai – kaimuose (5 %). Kaip labiausiai reikalinga pagalba moterims, patyrusioms prievartą, buvo nurodytos psichologo ar socialinio darbuotojo konsultacijos bei pagalbos telefonai. Miestų gyventojai dažniau akcentavo psicho-

logo ar socialinio darbuotojo konsultacijų reikalingumą, tuo tarpu pagalbą telefonu – kaimų gyventojai.

Atlikus vienerių metų nacionalinio dienraščio „Lietuvos rytas“ ir regioninio laikraščio „Utenis“ turinio analizę buvo nustatyta, kad iš visų straipsnių apie prievartą prieš moteris, dažniausiai rašoma apie fizinę prievartą buitėje (60 %). Labai retai rašoma apie psichologinę ir ekonominę prievartą. Dauguma straipsnių pateikia tik faktinę informaciją, panaudojant policijos suvestinėmis. Tai informacinio pobūdžio straipsniai, nenagrinėjantys nei smurto priežasčių, nei jo padarinių. Tik ketvirtadalis straipsnių formuoja nuomonę, kad su reiškiniumi reikia kovoti. Dalis tikslinės grupės dalyvių pastebėjo, jog dauguma žiniasklaidoje aptariamų prievartos prieš moteris faktų, nušviečiami vaikantis sensacijų, o ne siekiant padėti smurto aukoms. Respondentai pažymėjo, kad taip žiniasklaidoje pateikiama informacija gali veikti neigi priešingai – stiprinti moters baimę ir skatinti stereotipų gyvavimą.

Bet koks (fizinis, seksualinis, psichologinis ar ekonominis) smurtas prieš moterį negali būti toleruojamas. Tai įteisinta šalies pagrindiniame įstatyme – Konstitucijoje. Jeigu to nevyksta su manimi, nereiškia, kad smurto nėra visai – padėkite savo draugei, kaimynei ar seseriai. Būkime solidarios, paremkime viena kitą, padėkime – to taip trūksta mūsų santykiuose. Jeigu smurtauja partneris, pasikalbėkite su kaimyne, drauge dėl galimos pagalbos (saugiai permakvoti, paslėpti jūsų ir vaikų dokumentus, pasinaudoti telefonu policijai iškviešti).

Pastaruoju metu Lietuvoje pastebima tendencija, kad vyrai stengiasi kuo mažiau nuosavybės/turto po skyrybų palikti moteriai ir vaikams, todėl teisinis moterų švietimas yra būtinas. Žinokime savo teises, kad vėliau, didžiąją gyvenimo dalį paskyrus vaikų auklėjimui ir rūpinimuisi šeima, neliktumėte be jokio pragyvenimo šaltinio.

Viename seminare išgirdau repliką „ką čia mes kalbame apie smurtą prieš moteris namuose, geriau pakalbėkime apie tai, kodėl vaikai mokyklose smurtauja prieš mokytojas ir kitus bendraamžius“. Jeigu norime, kad mokyklose vaikai nesmurtautų, turime kovoti su smurtu šeimoje. Būtent artimiausioje aplinkoje vaikai (nebūtinai patys patyrę, užtenka, kad prisitūriję smurto) pamato, kad problemas suaugusieji sprendžia ir tokiu būdu. Mūsų visuomenės pakantumas smurtui sudaro sąlygas jam įsigalėti visuomenėje. Sustokime, kol ne vėlu ir neleiskime, kad mus skriaustų.

Dar kartą dėkoju Atviros Lietuvos fondui už finansinę paramą įgyvendinant projektą.

Jurgita PEČURĖNĖ
Moterų informacijos centro valdybos pirmininkė

ARKREIPTIS ĮPOLICIJĄ?

Žvilė Mikėnaitė, komisarė

Kokias teises galimybės turi kovojantys su smurtu Lietuvos policijos pareigūnai ir kaip turėtų elgtis auka, kad laiku sulauktų tinkamos bei efektyvios pagalbos?

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnyje nurodoma: „Žmogaus asmuo neličiamas. Žmogaus orumą, gina įstatymas. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bauses.“ Tai reiškia, kad Lietuvos valstybėje yra sukurti teisiniai, organizacinių ir kitokių priemonių sistema, kuria kiekvienas žmogus gali pasinaudoti ir apginti save, savo turtą ar kitas teises nuo bet kokio nepagrįsto pašalinio poveikio.

Dažnai bendraujant su smurto aukomis tenka išgirsti nuomonę, kad gėda viešinti asmeninius santykius, gėda kam nors pasakoti apie patirtą smurtą. Nesigėdykite! Gėda turėtų būti tam, kuris smurtauja, kuris išlieja savo pyktį ant šalia esančių, silpnesnių ir artimiausių. Gėda turėtų būti tiems, kurie toleruoja smurtą. Reikia įveikti viduje slypinčią baimę. Kuo anksčiau pasinaudosite valstybės garantuojamais būdais apginti save, savo vaikus ar kitus artimuosius, tuo anksčiau bus užkirstas kelias smurtui.

Teko išgirsti priekaištų, kad patys policijos pareigūnai neatsakingai žiūri į šią problemą. Galiu patikinti, kad jau kelierius metus pareigūnams rengiami praktiniai seminarai, glaudus bendradarbiavimas su valstybinėmis ir nevyriausybinėmis institucijomis – socialinėmis tarnybomis, medikais, moterų krizių centrais ir kt. – davė rezultatų, pasiekėte anksčiau buvęs nepakantus požiūris į nukentėjusias moteris. Netgi daugiau, pareigūnai patys kuria prevencines programas, siekia kuo efektyviau spręsti šią problemą.

Smurtas šeimoje nėra tik privatus šeimos reikalas arba moterų problema, tai sykiu ir *bendruomenės problema*. Visa bendruomenė yra kalta, kad smurtas egzistuoja: draugai, kaimynai, kurie ignoruoja ar nepaiso akivaizdžių smurto įrodymų ir atsisako kištis į „privatų reikalą“. Aukos dažnai nutyli, todėl prievartot atvejai lieka nenustatyti. Problema pastebima tik tada, kai ji tampa tragedija. Nukentėjusios moterys gėdijasi prabilti apie tai, bijo būti pasmerktos, bijo dar didesnio smurto, o neretai jų tytelėjimą nulemia buvusi neigiamą patirtis teškant pagalbos.

Policijos informacijos centro duomenimis, kas ketvirtas – penktas policijos pareigūnų išvykimas į įvykių vietas susijęs su buitiniu smurtu ir šeimyniniais konfliktais. Apie 30 procentų savivaldybių policijos pareigūnų tiriamų atvejų sudaro pareiškimai apie teises pažeidimus buityje.

Kuo gali padėti policija smurtą patiriančiai moteriai?

Policija dirba išsisa parą visą savaitę ir yra pasirengusi nedelsiant reaguoti. Jei jūsų namuose prieš jus smurtaujama – kvieskite policiją. Gavę pranešimą apie smurtą šeimoje, pareigūnai išvyksta į įvykio vietą, esant reikalui kviečia medikus, kitas tarnybas.

Į policiją skambinkite telefonu 02. Tai nemokamas policijos iškvietimo numeris, skambinant iš laidinio telefono. Mobiluoju telefonu nemokamai pagalbą galite išsikviesti skubaus iškvietimo telefono numeriu 112. Toks bendrosios skubaus pagalbos iškvietimo telefono numeris, kurio paskambinus, nelaimės atvejų užtikrinamas operatyvus pagalbos prašymo priėmimas ir reikiamų pajėgų (policijos, ugniagesių, greitosios medicinos pagalbos ir kt.) išsiuntimas į nelaimės vietą.

Paskambinusi į policiją, stenkitės kalbėti kuo aiškiau. Būkite pasiruošusi perduoti svarbią informaciją:

– kas atsitiko;

– įvykio vieta;

– jūsų vardas, adresas, telefonas.

Pasistenkite neuotraukti pokalbio, nes gali prireikti informaciją patikslinti. Nepadėkite ragelio, kol priėmęs informaciją asmuo jums apie tai nepasakys. Jei smurtaujantis asmuo neleidžia pasinaudoti telefonu, kreipkitės pagalbos į kaimynus, artimuosius. Vaikai turi žinoti gyvenamos vietos adresą, telefoną, pavardę, vardą. Išsiskinkite savo atžaloms, kur jie turi kreiptis iškilus tam tikram pavojui, ką turi pasakyti paskambinę į policiją. Patartina dėl pagalbos iškvietimo su kaimynais susitarti iš anksto. Savalaikė pagalba labai svarbi, todėl paprašykite, kad kaimynai, išgirdę jūsų namuose triukšmą, ar pastebėję jūsų sutartą signalą, tuoj pat praneštų apie tai policijai.

Ką privalo policijos pareigūnas, atvykęs pas jus į namus?

Pirmiausia, jis privalo imtis visų teisėtų priemonių užkardyti t.y. užkirsti kelią teisės pažeidimams arba sustabdyti jau daromus. Butinio smurto atvejais, policija susiduria su patekimo į patalpas problema.

Taip yra dėl būsto, nuosavybės neličiamumo, ką garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 24 straipsnis: „Žmogaus būstas neličiamas. Be gyventojų sutikimo įeiti į būstą neleidžiama kitaip, kaip tik teismo sprendimu arba įstatymo nustatyta tvarka, tada, kai reikia garantuoti viešąją tvarką, sulaukyti nusikaltėlių, gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą ar turtą.“ Policijos veiklos įstatyme numatyta, kad pareigūnas turi teisę, siekdamas užkirsti kelią daromai nusikalstamai veikai, bet kurio paros metu įeiti į fiziniams ar juridiniams asmenims priklausancias gyvenamąsias ar negyvenamąsias patalpas. Atsisakius paklusti, t.y. įleisti, policijos pareigūnai turi teisę jėga atidaryti patalpas. Vadinasi, jei policiją iškvietė

kaimynai, o smurtautojas neleidžia įsileisti policijos, pareigūnai gali įeiti į butą išlaužę duris. Bet jei nėra akivaizdžių požymių, kad įvyko ar gali įvykti nusikaltimas, policija neturi pakankamo pagrindo įeiti į butą, kuriame smurtaujama. Kad policijos pareigūnas galėtų imtis tokių veiksmų, būtinai kvietusių asmenų pareiškimas. Nes jei pareigūnas, neteisėtai įvertinęs situaciją, neteisėtai išlaužė duris, privales asmeniškai atsakyti už savo sprendimus ir veiksmus bei jų padarinius įstatynų nustatyta tvarka.

Teisės aktuose numatoma, kad policininkas, atvykęs į įvykio vietą pagal aplinkybes, turi išsiaiškinti:

- asmenis, pranešę apie teisės pažeidimą, anketinius duomenis (vardą, pavardę, gimimo datą arba asmens kodą, telefonų numerius, gyvenamąją vietą), pranešimo laiką;
- nukentėjusio asmens būklę, kokia pagalba jam reikalinga (esant būtinumui kviečiami medikai ir suteikiama visokeriopa, neatidėliotina pagalba), jo anketinius duomenis;
- teisės pažeidimą mačiusius asmenis (liudytojus), jų anketinius duomenis;
- asmenį, padariusį teisės pažeidimą, jo anketinius duomenis;
- koks teisės pažeidimas padarytas.

Policijos pareigūnams yra suteikta teisė įstatymų nustatyta tvarka sulaikyti ir pristatyti teisėtvarkos pažeidėjus į policijos ar kitų teisėsaugos institucijų tarnybinės patalpas jų asmenybei nustatyti, taip pat protokolams, aktams, pranešimams surašyti. Asmenį, užkluptą darant nusikaltimą ar tuoj po to, ir jei yra pagrindo manyti, kad jis gali pabėgti ar reikiai nustatyti jo asmenybę, galima sulaikyti 48 valandom. Tai reiškia, kad policijos pareigūnai, įsitikinę, kad šeimyninio konflikto metu padaryta nusikalstama veika, gali smurtautoją išvežti ir sulaikyti 48 valandom.

Nustačius, kad buvo padarytas administracinės teisės pažeidimas, pareigūnas nedelsdamas turi surinkti administracinį teisės pažeidimą įrodančią medžiagą (nukentėjusios pareiškimas, liudytojų parodymai ir kt.) ir įstatymo numatytais atvejais teisės pažeidėją su surinkta medžiaga pristatyti į policijos įstaigą. Pagal aukos, šeimos narių ar kitų kartu gyvenančių žmonių rašinską prašymą, smurtautojas, jeigu jo veikloje yra nusikaltimo ar administracinio teisės pažeidimo požymių, gali būti iš namų pristatytas į policijos įstaigą. Labai svarbu, kad nukentėjusioji ar kiti asmenys, kvietę policiją, parašytų pareiškimą, paliudytų apie tai, kas įvyko.

Iš esmės, pagal dabar galiojančius teisės aktus, yra labai nedaug galimybių izoliuoti šeimyninio konflikto kaltininką. Jei konfliktas nėra susijęs su nusikaltimu, kaltininką galima pristatyti į teritorinį PK ir sulaikyti ne ilgiau, kaip 3 valandom, kol jam surašomas administracinis teisės pažeid-

dimo protokolas. Įstatyme numatyta, kad administracinio sulaikymo laikas skaičiuojamas nuo pažeidėjo pristatymo protokolu surašyti momento, o girtos asmens – nuo jo išblavėjimo laiko. Tai reiškia, kad jei smurtautojas į policijos įstaigą pristatytas neblavus, jo izoliavimo terminas gerokai prasižėsia. Bet tam būtinas nukentėjusio asmens pareiškimas.

Koks gali būti padarytas administracinės teisės pažeidimas?

Vienas dažniausiai pasitaikančių administracinės teisės pažeidimų būklė yra viešosios rimties trikdymas (LR ATPK 183 straipsnis). Dėl trikdymo kėncia gyventojai, ypač daugiabučiuose, bendrabučiuose. Kas yra viešosios rimties trikdymas? Triukšmas, švilpimas, garsus dainavimas, grojimas muzikos instrumentais bei kitokiais garsiniais aparatais. Minėtame kodekse nurodoma, jog tokie veiksmai draudžiami gyvenamosiose patalpose, jei tai trikdo viešąją rimtį – nuo 22 iki 6 valandų. Už šį pažeidimą, asmuo nuo 16 metų pirmą kartą baudžiamas įspėjimu arba bauda iki 100 litų. Antrą kartą piliėtis už tokius veiksmus baudžiamas bauda nuo 100 iki 150 litų. Kai asmuo vartoja alkoholinius gėrimus namuose, bet netrukšmauja, tai nors ir kaip tai nepatiktų šeimos nariams bei kaimynams, valtybės pritevarta negali būti pritaikyta. Tik viešojoje vietoje (gatvėse, aikštėse, parkuose, skveruose, stadionuose, bei bendro naudojimo pastatuose) girtaujantis asmuo gali būti baudžiamas administracine nuobauda.

Kitas administracinės teisės pažeidimas, kuris labai dažnai konstatuojamas konfliktų šeimoje metu – LR ATPK 181 straipsnyje numatyta veika – tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas prieš vaiko interesus.

Žalingos pasekmės veikia ne tik auką. Ypač didelis pavojus gresia vaikams, kuriė, bandydami ginti mamą, gali tapti smurto aukomis. Jei prieš vaiką smurtaujama ar kitaip piknaudžiaujama tėvų valdžia, jei dėl to kyla pavojus jų sveikatai ar gyvybei, pagal Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, vaiko teisių apsaugos institucijai arba minėtai institucijai kartu su policija, suteikta teisė nedelsiant paimti vaiką iš tokios šeimos.

Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse yra nustatytas tėvų valdžios turinys – tai tėvų teisė ir pareiga dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos atsižvelgiant į jų fizinę ir protinę būklę, sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis. Norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad minėtame kodekse nurodyta, jog tėvo ir motinos teisės ir pareigos vaikams yra lygios, o tėvo ir motinos teisių ir pareigų savo nepinamėčiams vaikams atsakymas – negalioja. Tėvų valdžia negali būti naudojama prieš vaiko interesus. O smurtaujant, keliant konfliktus, triukšmanijant, vartojant alkoholinius gėrimus namuose, kur yra vaiku, tėvų valdžia naudojama tikrai prieš vaiko interesus.

Be minėtų, dažniausiai pasitaikančių administracinės teisės pažeidimų, dar galima paminėti:

- LR ATPK 180 str. Alkoholinių gėrimų nupirkimas ar kitoks perdavimas nepilnamečiui vartoti, nepilnamečio nugirdymas, užtraukia baudą nuo 100 iki 250 litu.
- LR ATPK 176 str. Šaudymas iš šaunamojo ginklo, dujinio pistoleto (revolverio), pneumaticinio šautuvo (pistoletu) ar arbaletu. Baudžiama nuo 100 iki 400 litų su šių daiktų konfiskavimu ar be konfiskavimo.

Atkreipkite dėmesį į tai, kad antrą kartą per metus už jau aptartus teisės pažeidimus baustam smurtautojui neišduodamas leidimas įsigyti ginklą savignai, draudžiama laukti ir nešioti šaunamuosius ginklus ir šovinius. Policijos įstaiga taip pat gali tokiam asmeniui nepratešti arba panaikinti minėtą leidimą.

Administraciniai įstatymai tiesiogiai nesaugo konstitucinių žmogaus teisių, su kuriomis yra susijęs privatus gyvenimas, o daugiau yra skirti viešajai tvarkai palaikyti. Konstitucines žmogaus teises, gyvybę, sveikatą, buto neliečiamybę, garbę, orumą ir kt. gina **baudžiamieji įstatymai**.

Smurtaujant šeimose dažniausiai padaromi tokie nusikaltimai:

- sunkus sveikatos sutrikdymas (LR BK 135 straipsnis);
- nesunkus sveikatos sutrikdymas (LR BK 138 straipsnis);
- fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (LR BK 140 straipsnis);
- išžaginimas (LR BK 149 straipsnis);
- seksualinis prievartavimas (LR BK 150 straipsnis);
- privertimas lytiškai santykiuoti (LR BK 151 straipsnis).

Jei norit pasinaudoti visomis įstatymais numatytais garantijomis, privalote raštu ar žodžiu pranešti policijos įstaigai, kad prieš jus buvo smurtaujama ir dėl to padaryta moralinė, fizinė ar turtinė žala. Jei policijos nekvietė į įvykio vietą, kuo skubiau turėtumėte kreiptis į policijos komisariatą, pagal smurto įvykdyto vietą ir ten pranešti apie įvykį. Pareikšdami priimami policijos įstaigų budėtojų padalinėje išsą parą. Iose įstaigose, kuriose nėra budėtojų padalinių, pareikškimus ir pranešimus priima įstaigos vadovo įgaliotas pareigūnas nustatytais valandomis.

Pareikšimai apie nusikaltimus gali būti žodiniai ir rašytiniai. Rašytinis pareikšimas turi būti pasirašytas to asmens, kuris pateikia. Žodinis pareikšimas įrašomas į protokolą, kurį pasirašo pareikšėjas ir priėmęs pareikšimą asmuo. Pareikšimą gali surašyti pati nukentėjusioji ar jos teisė-

tas atstovas, arba apie nusikaltimą pranešti gali kiti asmenys. Teisėtu atstovu pripažįstami:

- 1) nukentėjusiojo atstovai pagal įstatymą, t.y. nepilnamečio arba neveiksnus nukentėjusiojo tėvai, tėviai, globėjai, rūpintojai arba įstaiigos, kuri globoja ar rūpinasi nukentėjusioju, įgalioti asmenys;
- 2) nukentėjusiojo įgaliotieji atstovai, t.y. advokatas ar jo padėjėjas, kitas aukštąjį teisinį išsilavinimą turintis asmuo (pažįstamas, gimiminaitis ar pan.), kurį nukentėjęs įgaliuoja atstovauti savo interesus. Pareikšimo forma pateikiama priede.

Dėstomojoje dalyje veikia nurodyti:

- smurtautojo vardą, pavardę, gimimo datą, profesiją, asmens kodą, darbovietę, žinomus duomenis apie ankstesnį teistumą;
- jūsų santykius su smurtautoju (vyras, sugyventinis, gimininaitis, pažįstamas ir t.t.);
- smurtautojo gyvenama vieta (kur jis registruotas, jo deklaruota gyvenama vieta);
- konkrečių įvykio laiką, aplinkybes, vietą;
- kokie buvo smurtautojo veiksmai smurtaujant, iki smurtavimo ir po jo;
- kokie buvo nukentėjusiojo veiksmai;
- ar į konfliktą buvo įtraukti vaikai, ar vaikai buvo smurto liudininkai;
- ar anksčiau buvo smurtinių veiksmy;
- ar anksčiau smurto auka kreipėsi į policiją ar kitas institucijas pagalbos;
- kokia buvo konflikto priežastis;
- kokie sužalojimai padaryti;
- kokie sužalojimo tikslai, motyvai;
- koks padarytos fizinės ir moralinės žalos dydis;
- asmenis, mačiusius įvykį ir t.t.

Pareikštime duomenis reikia išdėstyti kiek galima tiksliau ir vengti neteisybės.

Akivaizdus melagingas pareikšimas apie nusikaltimo padarymą baudžiamas įstatymo nustatyta tvarka.

Policijos įstaigoje užregistravus pareikšimą, jums turi būti įteikta registracijos kortelė, kurioje nurodoma pareikšimo gavimo data, registracijos numeris, pareikšimą nagrinėjančio pareigūno vardas, pavardė, pareigos, telefono numeris, taip pat pateikiama kita informacija apie pareikšėjo teises bei jo pareikšimo apie nusikaltimą nagrinėjimo tvarka. Vietoje kortelės gali būti įteikiama spaudu pažymėta pareikšimo kopija.

Dėl jūsų pareiškimo, policijos įstaigoje gali būti priimtas vienas iš šių sprendimų:

- 1) pradėti ikiteisminį tyrimą;
- 2) atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą;
- 3) perduoti pareiškimo nagrinėjimą kitai institucijai.

Apie priimtą sprendimą jums turi būti pranešta raštu. Atsiųstą nutarimą atsisakyti pradėti ikiteisminį jūsų pareiškimo tyrimą, galite apskųsti prokurorui. Jei prokuroras šio nutarimo nepanaikino, sprendimas gali būti skundžiamas tos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjui, kurio teritorijoje yra policijos komisariatas.

Pradėjus ikiteisminį tyrimą, būsite pripažinta nukentėjusiąja. Nuo to momento įgysite teisę: teikti įrodymus; pateikti prašymus; pareikšti nušalinimą bylą tiriančiam pareigūniui, prokurorui, įtariamąjo gynėjui, o vėliau ir bylą nagrinėjančiam teisėjui ar teisėjams; susipažinti ikiteisminio tyrimo metu su byla; dalyvauti bylą nagrinėjant teisme; apskųsti bylą tiriančio pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmus; apskųsti teismo nuosprendį apeliacine ar kasacine tvarka.

Bylą tiriantis policijos pareigūnas jus iškvies šaukimu. Gavusi šaukimą, privalote atvykti nurodytu laiku.

2002 metų sausio 28 d. Vidaus reikalų ministerijos, Sveikatos apsaugos ministerijos ir Generalinės prokuratūros vadovai pasirašė bendrą įsakymą dėl informacijos apie asmenis su kūno sužalojimais, kurie gali būti susiję su nusikaltimu, teikimo. Jame nustatyta, kad sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojai privalo nedelsiant informuoti policijos įstaigos budėtoją apie visus atvejus, kai į sveikatos priežiūros įstaigą kreipiasi arba pristatomas asmuo, kurio gyvybei kelia pavojų padaryti kūno sužalojimai, taip pat asmuo, kurio gyvybei pavojus negresia, tačiau jam padarytos durtinės, pjautinės, šautinės ar dėl sprogimo atsiradusios žaizdos arba kitokio pobūdžio kūno sužalojimai, kurie gali būti susiję su nusikaltimu. Policijos pareigūnai nedelsiant turi informuoti apie tai prokuratūros darbuotojus ar policijos ikiteisminio tyrimo įstaigas, gali būti pradėtas ikiteisminis tyrimas, net ir nesant nukentėjusiojo asmens pareiškimo, pranešimo ar skundo.

Smurto prieš asmenį tyrimas susijęs su medicininės ekspertizės atlikimu, stiekiant nustatyti kūno sužalojimo sunkumą. Esant bet kokiems sužalojimams, net jei smūgo sudavimas nepaliko ant kūno pastebimų žymių, policijoje jums turi duoti nukreipimą teismo medicinos ekspertizei atlikti. Ši ekspertizė, teisėsaugos institucijų pavedimu, atliekama nemokamai ir yra svarbus įrodymas tiriant prieš jus įvykdytą veika. Gavus suintimą patartina mivykti pas teisės medicinos specialistą kuo greičiau.

Tiksliau nustatčius visus padarytus sužalojimus, lengviau bus įrodyti smurtautojo kaltę. Be to, įminėtus specialistus patartina kreiptis ir todėl, kad jie gali nustatyti tokius sužalojimus, kurių pati galite ir nepastebėti.

Kai nukentėję asmenys laiku nesikreipia į atitinkamas institucijas, smurtautojai pajunta nebaudžiamumą, gali imtis ir daug pavojingesnių veiksmų. Todėl skatinu laiku kreiptis pagalbos. Ir nenusiminkite, kai išnagrinėję pareiškimą, policijos pareigūnai konflikto kaltininkui pritaiko tuo metu tik vienintelę galimą poveikio priemonę – išpėjimą dėl priešingo visomenės interesams elgesio, bei yra supažindinami su atsakomybe, numatyta už atitinkamas veikas, vadovaudamiesi Policijos veiklos įstatymo 19 str. 1 p.

Žinokite, kad pareigūnų surinkta pareiškimo tyrimo medžiaga saugoma policijos įstaigoje 5 metus ir gali būti pateikta pareikalavus teismui ir panaudota, pvz., jūsų skrybų byloje.

Jei šeimoje yra vaiku, apie smurtautoją yra informuojama Vaikų teisių apsaugos tarnyba.

Asmenys, dažnai keliantys konfliktus buitėje ar darantys administracines teises pažeidimus, patenka į apylinkės inspektoriatų akirai, jo duomenys įrašomi į informacijos apie apylinkę bylą

SMURTINIAI NUSIKALTIMAI IR BAUDŽIAMOSIOS VEIKOS

Arūnas Mesška, prokuroras

2003 m. gegužės 1 dieną Lietuvos Respublikoje įsigalioja nauji Baudžiamojo proceso kodeksas ir Baudžiamasis kodeksas. Šie kodeksai supaprastins asmenų, padariusių nusikaltimus ar baudžiamuosius nusikaltimus, patraukimo baudžiamojon atsakomybėn tvarką bei sutrumpins laikotarpį nuo nusikaltamos veikos padarymo iki kalto asmens nubaudo. Todėl šiame straipsnyje nenagrinėsiu šiuo metu galiojančiuose įstatymuose numatytų nusikaltimų ir patraukimo baudžiamojon atsakomybėn už juos esamos tvarkos.

Europos Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos (toliau EŽTK) 3 straipsnis nurodo, kad niekas negali būti kankinamas, patirti nežmoniška ar žeminanti jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas. Šiame straipsnyje nežmonišku ar žeminančiu asmens orumą elgesiu pripažįstamas ir smurtas šeimoje. Tos pačios Konvencijos 13 straipsnis numato, kad kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone – kreiptis į valstybės instituciją. Todėl tiek pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, tiek pagal Lietuvos Respublikoje galiojančius tarptautinius aktus, asmuo, patiriantis smurtą šeimoje, turi teisę ir gali kreiptis į atitinkamas valstybės institucijas bei reikalauti ji apginti, o kaltą asmenį nubausti.

Skirtingai nuo dabar galiojančių įstatymų, naujajame Baudžiamajame kodekse (toliau BK) ne visos veikos pripažįstamos nusikaltimu. Dalis tokių veikų vadinamos baudžiamaisiais nusizengimais. Už baudžiamuosius nusizengimus BK numato kiek kitokias bausmes nei už nusikaltimus, o naujasis Baudžiamojo proceso kodeksas (toliau BPK) numato paprastesnę patraukimo baudžiamojon atsakomybėn už baudžiamuosius nusizengimus tvarką.

Nusikaltimu vadinama tik tokia pavojinga ir BK uždrausta veika, už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė, o baudžiamuoju nusizengimu – veika, už kurią BK numatyta bausmė, nesusižiusi su laisvės atėmimu.

Naujasis BPK nebeįnumato baudžiamosios bylos iškėlimo, ši procedūra žymiai supaprastinta. Jeigu kreipėtės į policiją dėl jūsų atžvilgiu padaryto nusikaltimo (parašėte pareiškimą ar pranešėte telefonu), pareiškimas privalo būti priimtas, jeigu kreipėtės, o jeigu pranešėte žodžiu – tokį pareiškimą surašyti arba leisti tai padaryti jums pačiam.

Jeigu bus nuspręsta pradėti bylos tyrimą, pakaks policijos komisariato vadovo ar prokuroro rezoliucijos. Jeigu tyrimo bus atsisakyta, pareiškimo pagrįstumą tikrinęs pareigūnas parašys motyvuotą nutarimą, kurį

_____ (asmens vardas, pavardė)

_____ (asmens kodas arba gimimo metai)

_____ (gyvenamoji vieta: gatvė, namo ir buto Nr., miestas)

_____ (telefono numeris)

_____ (įstaigos, organizacijos pavadinimas į kurią kreipiamasi)

PAREIŠKIMAS (PRAŠYMAS)

_____ (rašoma trumpai dėl ko kreipiamasi)

_____ (pvz., DEL JONO JONAIČIO ELGESIO)

_____ (data)

_____ (miestas)

_____ (išrašomi pykčio faktai, aplinkybės dėl kurių kreipiamasi į įstaigą, organizaciją)

_____ (Parašas)

_____ (Vardas, pavardė)

privales patvirtinti jo vadovas. Nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį įsų pareiškimo tyrimą privalo būti jums atsiųstas. Jį galite apskųsti prokurorui. Jeigu prokuroras šio nutarimo nepanaikins, sprendimas gali būti skundžiamas tos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjui, kurio teritorijoje yra policijos komisariatas.

Aptė pradėtą ikiteisminį tyrimą pagal jūsų pareiškimą turi būti pranešta raštu. Nuo to momento, kai jus nutarimu pripažins nukentėjusįja, įgyjate teisę: teikti įrodymus; pateikti prašymus; pareikšti nušalinimą bylą tiriančiam pareigūnui, prokurorui, įtariamąjį gynėjui, o vėliau ir bylą nagrinėjantiam teisėjui ar teisėjams; susipažinti su byla ikiteisminio tyrimo metu; dalyvauti nagrinėjant bylą teisme; apskųsti bylą tiriančio pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmus; apskųsti teismo nuosprendį apeliacine ar kasacine tvarka.

Pradėjus ikiteisminį tyrimą, jūs turite teisę bet kuriuo momentu kreiptis į prokurorą su prašymu susipažinti su tiriamos bylos medžiaga. Prokuroras gali neleisti susipažinti su bylos medžiaga tik tuo atveju, jei tai gali pakenkti tyrimui.

Bylą tiriantis policijos pareigūnas jus išsikvies šaukimu. Gavę šaukimą, privalote atvykti jame nurodytu laiku.

Toliau apžvelgsiu dažniausiai šeimose padaromus nusikaltimus ir baudžiamąsias veikas. Taip pat aptarsiu dažniau pasitaikančius nusikaltimus moterų atžvilgiu, susijusius su smurto panaudojimu.

NUSIKALTIMAI ŽMOGAUS SVEIKATAI

Sunkus sveikatos sutrikdymas

Pagal BK 135 straipsnį sunkiu sveikatos sutrikdymu pripažįstamas toks tyčinis žmogaus sužalojimas ar susargdinimas, dėl kurio nukentėjusysis neteko regos, klausos, kalbos, vaisingumo, neštumo ar kitaip buvo sunkiai suluošintas, susirgo sunkia nepagydoma ar ilgai trunkančia liga, realiai gresiančia gyvybei ar sunkiu psichikos sutrikimu, arba prarado didelę dalį profesinio ar bendrojo darbingumo, arba buvo nepataisomai subjaurotas nukentėjusiojo kūnas. Už šį nusikaltimą numatyta bausmė – laisvės atėmimas iki 10 metų.

Jeigu kaltininkas sunkiai sužaloja mažametį vaiką, arba savo motiną, tėvą ar vaiką, arba neščią moterį, kankindamas ar kitaip itin žiauriai, jis gali būti baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dvylikos metų. Ši sunkesnė bausmė numatyta ir kai kuriais kitais atvejais, bet apie tokius nekalbėsime, nes jie nebūdingi smurtavimo šeimoje atvejams.

Už šį nusikaltimą gali būti baudžiami tiek anksčiau su nukentėjusiuoju buvę nepažįstami asmenys, tiek ir jo šeimos nariai ar kiti artimieji, arba

pažįstami asmenys. Šiuo atveju bylos ikiteisminis tyrimas bus pradėtas nepriklausomai, ar sužalotas asmuo rašys pareiškimą, ar – ne. Paprastai ikiteisminį tyrimą tokiose bylose atlieka policijos pareigūnai. Policijai apie sunkiai sužalotą asmenį praneša gydymo įstaigos personalas, jeigu jiems žinoma, kad gydymui pristatytas asmuo yra sužalotas kito asmens. Taip pat apie padarytą nusikaltimą policijai gali pranešti nukentėjusysis ar kiti apie nusikaltimą žinantys asmenys (artimieji, giminės ir kiti). Tyrimas gali būti pradėtas ir tuo atveju, kai apie padarytą nusikaltimą sužino prokuroras ir parašo reikalavimą pradėti ikiteisminį tyrimą, ar nusikaltimo požymius nustato ikiteisminio tyrimo pareigūnas. Bet kokio pranešimo ar informacijos apie padarytą nusikaltimą pagrindu, policija gali pradėti bylos ikiteisminį tyrimą.

Deja, gan dažnai pasitaiko, kad į gydymo įstaigą pristatytos namuose sunkiai sužalotos moterys vėliau bando slėpti sutuoktinio ar kitų šeimos narių padarytą nusikaltimą, sako, kad sužalojo pačios, netyčia „gruovo“, „pasydo“ ir panašiai. Tokiu savo elgesiu nukentėjusioji ne tik bando suklaidinti teisėsaugos institucijų darbuotojus, bet ir skatina smurtautoją elgtis taip pat, parodo jam, kad jis gali likti nenubaustas.

Laiku nesustabdžius tokio žmogaus, jo smurtas tampa vis žiauresnis. Pasitaiko atvejų, kai nukentėjusioji, kelis kartus nusiėpusi tokius šeimos nario nusikaltimus, vėliau, elinio smurto metu, to asmens nužudoma.

Nesunkus sveikatos sutrikdymas

BK 138 straipsnyje nesunkiu sveikatos sutrikdymu pripažįstamas toks nusikaltimas, kurio metu žmogus tyčia sužalotas ar susargdintas ir dėl to nukentėjusysis prarado nedidelę dalį profesinio ar bendrojo darbingumo arba ilgai sirgo ir nėra pagrindo tokį sužalojimą pripažinti sunkiu sveikatos sutrikdymu, t.y. nekilo padariniai, numatyti sunkaus sveikatos sutrikdymo atveju. Už šį nusikaltimą kaltas asmuo gali būti nuteistas laisvės apribojimu arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų. Jeigu kaltininkas nesunkiai sužalojo ar susargdino mažametį, arba savo motiną, tėvą ar vaiką, arba neščią moterį, arba du ar daugiau žmonių, kankindamas ar kitaip itin žiauriai, gali būti baudžiamas laisvės atėmimu iki penkerių metų. Ši sunkesnė bausmė numatyta ir kai kuriais kitais atvejais, bet jų čia neap-tarsiu, nes jie nebūdingi smurtavimo šeimoje atvejams.

Ikiteisminis bylos tyrimas pagal šį nusikaltimą gali būti pradedamas nepriklausomai nuo to, ar nukentėjusysis pats kreipėsi į ikiteisminio tyrimo įstaigą (policiją) ar – ne. Kaip ir sunkaus sveikatos sutrikdymo atveju, policija gali pradėti bylos ikiteisminį tyrimą gavusi bet kokį pranešimą apie šį nusikaltimą, o prokuroras surašyti policijai reikalavimą pradėti tokį tyrimą.

Šio nusikaltimo atveju apie padarytą nusikaltimą privalėtų pranešti *pati nukentėjusioji*, nes, skirtingai nuo sunkaus sveikatos sutrikdymo atveju, sužalotas asmuo retai gydomas ligoninėje. Jeigu pati nukentėjusioji dėl kažkokių priežasčių negali kreiptis į policiją (gydosi, bijo ar panašiai) iniciatyvos turėtų imtis jos artimieji ar kiti asmenys, kurie žino apie padarytą nusikaltimą.

Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas

Pagal BK 140 straipsnį gali būti nuteistas asmuo, kuris mušdamas ar kitaip smurtaudamas sukėlė fizinį skausmą arba nežymiai sužalojo, ar trumpam laikui susargdino žmogų. Už tokį nusikaltimą kaltininkas gali būti baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų. Asmuo, padaręs tokį nusikaltimą mažamečio atžvilgiu arba kankindamas nukentėjusįjį, gali būti baudžiamas laisvės atėmimu iki dvejų metų.

Šis nusikaltimas yra dažniausiai pasitaikantis smurto šeimoje atvejais. Paprastai pagal šį straipsnį galima bausti asmenį, kuris sumušė padarydamas nedideles žaizdeles, nubrozdimimus, pavienes kraujosruvas („mėlynės“), nedideliame plote išrovė plaukus, nestipriai praskėlė lūpą ir panašiai.

Žinokite, kad net ir tais atvejais, kai ant kūno po smūgio ar smūgių neliko jokių pėdsakų, bet šie smūgiai sukėlė fizinį skausmą, kaltas asmuo gali būti nubaudtas. Fizinis skausmas gali būti padaromas ne tik smūgiuojant, bet ir stipriai suspaudžiant kurį nors kūno dalį, ją tempiant, sukant, laužiant, apiplikant ir panašiai.

Žinoma, nesusimūšimo pėdsakų ant kūno sunkiau įrodyti patį smurtą. Būtent todėl itin svarbu kuo skubiau kreiptis į policiją, nurodyti įvykio aplinkybes, smurtą mačiusius asmenis – liudytojus. Be to, nevertėtų pačiai nukentėjusiai nutarti, kad po smurtavimo ant kūno neliko jokių matomų pėdsakų. Jeigu iš karto po smurtavimo kreipsitės į policiją ir pasakysite, kad buvote mušama, jums bus duotas siuntimas pas teisės medicinos specialistą. Šis gali pastebėti tokius sužalojimus, kurių pati ir nepastebėtumėte.

Ką reikia žinoti smurtą patyrusiai moteriai

1. Aptartuose straipsniuose numatytų sveikatos sutrikdymų požymius apibrėžia sveikatos sutrikdymo laipsnio nustatymo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos. Šios taisyklės bus priimtos iki 2003 m. gegužės 1d.
2. Jums padaryto sveikatos sutrikdymo laipsnį (ar tai sunkus, ar ne sunkus, ar nežymus sveikatos sutrikdymas) nustatys apžiūrėjęs

teisės medicinos specialistas. Jei gydymas tęsiasi ir po šio specialisto apžiūros, būtina apie tai pranešti bylą tiriančiam pareigūnui (dėl to gali pasikeisti nustatytas sveikatos sutrikdymo laipsnis). Be to, turite teisę reikalauti atlyginti vaistams išleistas lėšas iš kaltininko, tai daroma pareiškiant civilinį ieškinį.

3. Patariame nuvykti pas teisės medicinos specialistą apžiūrai, net ir tuo atveju, jei dar abejojate dėl kreipimosi į policiją. Turėdama kūno sužalojimą patvirtinanį dokumentą, juo galite nepasinaudoti, tačiau šis labai pravertis, jei po kito smurto atvejo jau nuspręsite kreiptis į policiją. Tokiu atveju kaltininką bus galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn už abu smurto atvejus. Tačiau žinokite, kad, jei nenorite patraukti kaltininko atsakomybėn, negalite gauti siuntimo iš policijos. Tokiu atveju kreipkitės tiesiogiai į teisės medicinos specialistą su prašymu jus apžiūrėti ir nustatyti padarytus kūno sužalojimus. Už apžiūrą teks mokėti (suma nėra didelė).
4. Apie smurtavimą jūsų atžvilgiu reikia kuo skubiau pranešti policijai. Policijos pareigūnui būtina kuo aiškiau ir išsamiau nurodyti visas įvykio aplinkybes, smurtą mačiusius asmenis – liudytojus, jeigu žinote – jų vardus ir pavardes, bet gyvenamąją vietą, smurtautojo vardą, pavardę, kitus jo duomenis, kuriuos žinote. Jeigu dėl sveikatos būklės iš karto pranešti nėra galimybės (nukentėjusioji prstatyta į gydymo įstaigą ir pan.), būtina apie tai, kad esate smurto aukta, pranešti gydančiam personalui, prašant informuoti policiją.
5. Policijoje gavusi siuntimą pas teisės medicinos specialistą, kuo greičiau nuvykite. Kuo vėliau tai padarysite, tuo didesnė tikimybė, kad smurto metu padarytų sužalojimų ant kūno nebeliks arba jų sumažės, dėl ko vėliau bus sunku įrodyti smurtautojo kaltę. Su policijos siuntimu apžiūra atliekama nemokamai.
6. Policijos pareigūnams nurodyti visas įvykio aplinkybes, nesistengti jų pagrąžinti ar kitaip iškreipti. Priešingu atveju kils abejonių dėl parodymų nuoširdumo ir tikrumo, dėl ko gali būti atsakyta tirti įvykį, arba tyrimas dėl jūsų kaltės gali užtrukti, nes pareigūnai turės patys nustatyti tikrąsias įvykio aplinkybes.
7. Liudytojais gali būti visi, ką nors apie jūsų atžvilgiu išvykdytą nusikaltimą žinantys, asmenys. Tiek pilnamečiai, tiek nepilnamečiai šeimos nariai, tiek triukšmą gurdėję kaimynai, tiek asmenys, kuriems pasakojo apie nusikaltimą, tiek į įvykio vietą atvykę pareigūnai.
8. Skirtingai nuo iki šiol buvusios praktikos, visi aptarti smurto atvejai nebepriskiriami privataus kaltinimo bylų kategorijai. Todėl pa-

reiškiamą dėl tokio nusikaltimo gali surašyti pati nukentėjusioji ar jos teisėtas atstovas, arba apie nusikaltimą policijai pranešti kiti asmenys. Teisėtu atstovu pripažįstami: 1) nukentėjusiojo atstovai pagal įstatymą, t. y. nepilnamečio arba neveiksniaus nukentėjusiojo tėvai, įtėviai, globėjai, rūpintojai arba įstaigos, kuri globoja ar rūpinasi nukentėjusiuoju, įgalioti asmenys; 2) nukentėjusiojo įgaliojėji atstovai, t. y. advokatas ar jo padėjėjas, kitas aukštąjį teisinį išsilavinimą turintis asmuo (pažįstamas, giminaitis ar kiti), kuri nukentėjęs įgaliojo atstovauti savo interesams.

SEKSUALINIO POBŪDŽIO NUSIKALTIMAI IR BAUDŽIAMIEJI NUSIZENGIMAI

Paminant žmogaus seksualinio apsisprendimo teisę, pažeidžiamas asmens neliečiamybės principas. Seksualiniais nusikaltimais yra padaroma moralinė, o dažniausiai ir fizinė žala. Todėl kiekvienas nukentėjęs nuo šio nusikaltimo gali reikalauti kaltus asmenis nubausti bei atkurti pažeistas teises.

Pagal BK šio pobūdžio nusikaltimų aukomis gali būti tiek vyrai, tiek moterys (auksčiau išžaginimo byloje auka buvo pripažįstamos tik moterys).

Išžaginimas

Išžaginimas, populiariai vadinamas išprievartavimu, BK 149 straipsnyje apibrėžiamas kaip lytinis santykiavimas su žmogumi prieš jo valią, panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj panaudoti smurtą, ar kitaip atimant galimybę priešintis, arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle. Išžaginimu pripažįstamas tik lytinis aktas natūraliu būdu (vaginalinis) ir nebelaikomas prievartinis lytinis aktas tenkinamas analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu, nes tai yra seksualinis prievartavimas (nurodytas kitame BK straipsnyje).

Fizinis smurtas laikomas mušimas, smūgų sudavimas, kūno sužalojimas, surišimas, surakinimas ar kitokie panašūs veiksmai, kuriais bandoma nuslopinti nukentėjusiosios pasipriešinimą.

Išžaginimu pripažįstama ir tokia veika, kurios metu fizinis smurtas nėra panaudojamas, bet grasinama tuoj jį panaudoti, siekiant nuslopinti aukos pasipriešinimą. Tokie grasinimai gali būti išreikšti tiek žodžiais, tiek veiksmais, kuriais akivaizdžiai išreiškiamas ketinimas panaudoti smurtą, jeigu auka priešinsis (pavyzdžiui, užsimojama kumščiu). Grasinimas panaudoti smurtą prieš kitus asmenis (prieš aukos artimus giminaičius, pavyzdžiui, vaikus) taip pat prilyginamas štame straipsnyje nurodytiems grasinimams.

Kitai atimama galimybė priešintis, kai fizinis smurtas nenaudojamas ir negrasinama jį tuoj panaudoti, bet aukos pasipriešinimas palaužiamas kitokiais veiksmais. Tai gali būti neteisėtas laisvės atėmimas, kai auka kur nors laikoma prievarta ir panašiai. Galimybė priešintis atimama hipnoze, apsvaigimu ir kitais būdais.

Pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle – kai auka dėl savo fizinės ar psichinės būklės (fizinio defekto, psichinės veiklos sutrikimo ar panašiai) negali suprasti jos atžvilgiu daromų veiksmų reikšmės ar negali tam pasipriešinti. Jei auka prieš išžaginimą prievarta nugirdoma alkoholiniais gėrimais, prievarta apsvaiginama narkotinėmis medžiagomis ar medikamentais – tai taip pat pripažįstama pasinaudojimu bejėgiška nukentėjusiojo būkle. Tačiau, jei auka pati sąmoningai sudaro tokią būklę, kai nebegali suvokti kaltininko daromų veiksmų ir jiems priešintis (nusiigeria, vartoja narkotikus), be to, tai daro suprasdama partnerio ketinimus, lytinis santykiavimas su ja gali nebūti laikomas išžaginimu (tokiu atveju kaltininką bus galima bausti tik tada, jeigu pavyks nustatyti, kad jis suprato, jog lytinį aktą atlieka prieš partnerio valią).

Už išžaginimą gali būti baudžiama laisvės atėmimu iki septynerių metų. Jeigu išžaginimą padarė grupė asmenų (du ir daugiau) arba, jeigu auka yra nepilnametis arba mažametis, bausmė numatyta didesnė.

Seksualinis prievartavimas

BK 150 straipsnyje numatytas nusikaltimas – seksualinis prievartavimas yra lytinės aistros tenkinimas prieš nukentėjusiojo valią, panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj jį panaudoti, taip pat kitaip atimant galimybę priešintis ar pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle. Todėl galima teigti, kad savo esme nusikaltimas yra panašus į išžaginimą, tik šiuo atveju jis padaromas, kai prievarta atliekamas lytinis aktas ne vaginaliniu, o analiniu, oraliniu būdu arba lytinė aistra tenkinama kitokiu fizinio sąlyčio būdu. Už šį nusikaltimą numatyta bausmė – areštas arba laisvės atėmimas iki šešerių metų. Už nusikaltimą, padarytą grupėje arba nepilnamečio, ar mažamečio atžvilgiu, bausmė numatyta didesnė.

Priverčimas lytiškai santykiuoti

Priverčimas lytiškai santykiuoti – kai kaltininkas, grasindamas pavartoti smurtą, taip pat pavartodamas kitokią psichinę prievartą arba pasinaudodamas asmens priklausomybe, priverčė jį lytiškai santykiuoti ar kitai tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu.

Šis BK 151 straipsnis apima tuos seksualines prievartos atvejus, kai auka priverčiama lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti kaltininko lytinę aistrą prieš jos valią, tačiau nėra išžaginimo ar seksualinio prievartavimo

požymių. Paprastai pagal šį straipsnį veika kvalifikuojama, kai aukos pasi-
priešinimas palaužiamas naudojant tik psichinę prievartą, t.y. šantažuojant,
įvairiai grasinant ir panašiai. Šiuo atveju taip pat gali būti grasinama
panaudoti smurtą, tačiau, skirtingai nuo išaginimo, tą smurtą panaudoti
grasinama ne tuoj pat, o kada nors ateityje. Pagal šį straipsnį gali būti
baudžiamas ir toks asmuo, kuris priverstė auką lytiškai santykiuoti ar kitaip
tenkinti jo lytinę aistrą pasinaudodamas aukos tarnybine priklausomybe,
pavyzdžiui, vadovas priverstė pavaldinę paklusti, grasindamas atleisti iš dar-
bo, sumažinti algą ir pan. Taip pat auką gali būti priklausoma nuo kalinin-
ko materialiai. Materialinis priklausomumas kartais gali sutapti su tarny-
binio, bet gali ir nesutapti. Pavyzdžiui, kreditorius reikalauja iš skolininko
atsiskaityti teikiant lytinę paslaugą. Šis nusikaltimas nustatomas ir tada,
kai iš aukos reikalaujama santykiuoti ne su to reikalaujančiu, bet su kitu
asmeniu. Pavyzdžiui, parduotuvės vedėja verčia savo pavaldinę – pardavė-
ją lytiškai santykiuoti su prekes parduotuvei tiekiančios firmos atstovu.

Pagal šį straipsnį gali būti baudžiamas ir situoktinis, nuo kurio auką
yra materialiai priklausoma (pavyzdžiui, vyro išlaikoma žmona). Tačiau
šiuo atveju gana sunku įrodyti patį prievartos buvimą. Tam gali padėti
garso įrašas, liudytojų parodymai ir panašiai.

Už šį nusikaltimą BK numato bausmę – areštą arba laisvės atėmimą
iki trejų metų.

Seksualinis priekabiavimas

BK 152 straipsnis seksualinį priekabiavimą apibrėžia kaip siekimą sek-
sualinio bendravimo ar pasitenkinimo, vulgariais ar panašiais veiksmais,
pasitūlymais ar užuominomis priekabijuojant prie tarnybiškai priklausomo
asmens. Šio baudžiamojo nusižengimo auką gali būti tik tarnybiškai pri-
klausomas asmuo. Seksualiai priekabijuojama įvairiomis nešvankiomis užuo-
minomis tarnybiškai priklausomo asmens atžvilgiu, tokio asmens žvaib-
minu, čupinėjimu, pleksnojimu ir pan. Jeigu tokiais veiksmais aiškiai siekia-
ma lytino santykiavimo, tai jau vertinama kaip kitas nusikaltimas, priklaus-
omas nuo aplinkybių: pasikėsinimas priversti lytiškai santykiuoti, išžaginti.
Už seksualinį priekabiavimą kaltininkas gali būti baudžiamas bauda
arba laisvės apribojimu, arba areštu.

Seksualinio priekabiavimo atvejai yra privatus kaltinimo bylos. Šių
kategorijų bylose ikiteisminis tyrimas neatliekamas. Todėl skundas su
prašymu nubausiti asmenį už seksualinį priekabiavimą turi būti paduotas
gyvenamosios vietos apylinkės teismui. Skundas privatus kaltinimo tvarka
paduodamas raštu. Jame turi būti nurodyta: teismo, kuriam priklausio
byla, pavadinimas; seksualinio priekabiavimo padarymo vieta, laikas, pa-
dariniai ir kitos esminės aplinkybės; duomenys, kurie patvirtina skunde

išdėstytas aplinkybes (pavyzdžiui, galima nurodyti, kad po priekabiavimo
išnykimo ant kūno liko kraujosruva („mėlynė“); kad tam tikri asmenys
matė, ar jiems pasakojote apie priekabiavimą ir t.t.); nukentėjusiojo, sek-
sualiniu priekabiavimu įtariamo asmens bei liudytojų vardai, pavardės ir
gyvenamoji vieta (nežinant gyvenamosios vietos, galima nurodyti tokio
asmens darbovietę). Tokį skundą privalote nunešti apylinkės teismo bu-
dinciam teisėjui. Paprastai teismuose būna ir privatus kaltinimo skundų
surrašymu pavyzdžiai. Galite prašyti ir advokato pagalbos, bet tokiu atveju
turėsite už šią paslaugą sumokėti (suma priklauso nuo susitarimo su
advokatu, paprastai apie 50 Lt).

Kai teisme gaunamas nukentėjusiojo skundas, nukentėjusysis ir sek-
sualiniu priekabiavimu įtariamias asmuo šaukiami pas teisėją susitaikyti.
Taikinamasis posėdis prasideda teisėjo pranešimu apie skundo turinį ir
kvietimu susitaikyti. Jeigu šie asmenys susitaiko, procesas dėl skundo nag-
rinėjimo nutraukiamas. Nukentėjusysis ir kaltinamas asmuo gali susitaiky-
dami sudaryti sutartį dėl žalos atlyginimo. Jeigu nukentėjusysis ir kaltina-
mas asmuo nesusitaiko, teisėjas priima nutartį perduoti bylos nagrinėjimą
teismo posėdyje. Jeigu į teismo posėdį nukentėjusysis neatvyko be svarbios
priežasties (apie posėdžio datą, vietą ir laiką jam pranešama raštu), laiko-
ma, kad nukentėjusysis nuo pretenzijų atsisakė ir procesas nutraukiamas.

Nesusitaikius, toliau byla nagrinėjama bendra tvarka. Nuo bylos nag-
rinėjimo teismo posėdyje pradžios nukentėjusysis įgyja privatus kaltin-
tojo teises. Atsakyti kaltinimo ir susitaikyti su kaltinamoju galima ir po
taiknamojo posėdžio. Tai galima padaryti iki teismui išeinant į pasitari-
mų kambarį priimti sprendimo. Susitaikius, vėl pradėti procesą dėl to
paties įvykio negalima, tačiau dėl naujo seksualinio priekabiavimo atvejo
galima vėl paduoti skundą prieš tą patį asmenį.

**Nukentėjusioji nuo seksualinio pobūdžio nusikaltimų turėtų žinoti,
kad:**

1. Už tokio pobūdžio veikas asmuo gali būti patrauktas baudžiamo-
jon atsakomybėn tik esant *nukentėjusiojo skandui* ar jo teisėto at-
stovo pareiškimui. Tyrimas gali būti pradėtas prokuroro reikalavi-
mu, tačiau tokiu atveju reikia pagrįsti, kodėl nukentėjusysis negali
pats kreiptis (yra įbaugintas, bijo prarasti darbą ir panašiai).
2. Nukentėjusiojo skundas turi būti paduotas policijai arba proku-
rorui per įmanomai trumpesnę laiką tarpą nuo nusikaltimo. Kuo
vėliau bus pranešta apie įvykį, tuo sunkiau bus rasti nusikaltimo
pėdsakus, surinkti įrodymus, t.y. padidėja tikimybė kaltininkui likti
nenubausiam. Seksualinio priekabiavimo atveju, skundas turi būti
paduotas tiesiogiai teismui, privatus kaltinimo tvarka.

3. Pranešus policijai apie jūsų atžvilgiu padarytą seksualinio pobūdžio nusikaltimą, pareiškimo atsiimti ar susitaikyti su įtariamuoju nebegalima. Jūsų parodymai, kad atleidote skriaudikui, gali būti pripažinti tik kaltinamojo atsakomybę švelninančia aplinkybe.
4. Jeigu po pranešimo pradėsite keisti savo parodymus ir meluoti, kad lytiškai santykiavote savo noru, galite būti pati patraukta baudžiamojon atsakomybėn už melagingą įskundimą ar melagingų parodymų davimą.
5. Po seksualinio smurto, nukentėjusioji kuo greičiau, jeigu įmanoma – iš karto po įvykio, turi kreiptis į policiją. Nukentėjusioji turi išaugoti kuo daugiau įkalčių, galinčių padėti bylos tyrimui: neplauti ir nevalyti drabužių bei kitų daiktų, ant kurių galėjo likti nusikaltimo pėdsakų (sperma, dirvožemio dalelės, plaukai ir t.t.) – tuos daiktus turite pateikti bylą tiriančiam pareigūnui; pasistengti tiksliai įsidėmėti nusikaltimo vietą, pasistengti prisiminti, kokie pėdsakai (įdrėskimai, įplėšimai ir t.t.) galėjo likti ant smurtautojo kūno ar jo rūbų, o taip pat kuo išsamiau atpasakoti visas įvykio aplinkybes.
6. Pareigūnai, tiriantys seksualinio pobūdžio nusikaltimus tikrai užduoda klausimus ne iš smalsumo, o siekdami tiksliai išsiaiškinti nusikaltimo aplinkybes. Todėl nereikėtų stebti įvykio aplinkybes pagrąžinti ar nutyliėti kažkokias nemalonias aplinkybes. Net ir nedidelis melas vėliau gali sukelti sunkumų įrodinėjant jūsų parodymų teisingumą teisme.
7. Jeigu esate siunčiama pas teisės medicinos ekspertą iš karto po nusikaltimo ar sekancią dieną, iki apžiūros pasistenkite nesunaikinti ant savo kūno esančių nusikaltimo pėdsakų, t.y. jeigu buvo atliktas lytinis aktas natūraliu būdu ir sperma liko Jūsų makštyje ar ant kūno – nesiprauskite iki apžiūros; jeigu buvo atliktas lytinis aktas oraliu būdu – nevalykite dantų ir t.t. Teisės ekspertas ant jūsų kūno būtent ir ieškos nusikaltimo pėdsakų: spermos, sužalojimų, įdrėskimų, smurtininko odos likučių panagėse ir kt. Todėl kuo skubiau nuvykusi apžiūrai, padėsite ne tik ekspertui ar bylą tiriančiam pareigūnui, bet ir sau, nes bus galima išsamiau iširti bylos aplinkybes. Ilgas laikotarpas nuo nusikaltimo, nusiprausimas, kosmetikos priemonių naudojimas apsunkina ekspertizės rezultatų objektyvumą arba dalis, ar visi įkalčiai prarandami.
8. Jeigu po nusikaltimo patekote į gydymo įstaigą ir dėl savo sveikatos būklės negalite iš karto kreiptis į policiją, būtinai apie tai, kad tapote nusikaltimo aukta, informuokite gydytoją. Tada gydančis peršalimas apie nusikaltimą pats praneš policijai.

9. Jeigu tapote sutuoktinio ar sugyventinio seksualinio smurto aukta, taip pat galite kreiptis į policiją. Tačiau, jei nesate sužalota ar neturite jokių kitokių prievartinio seksualinio išnaudojimo įrodymų (liudytojų, suplėšytų rūbų, garso įrašų ar panašiai), įrodyti tokį nusikaltimą gali būti labai sunku.

10. Teismo posėdžiai seksualinio pobūdžio bylose uždari, todėl pašalinų asmenų teismo salėje nebūna.

11. Vertimas nukentėjusįjį susitaikyti su kaltininku baudžiamas tuo atveju, kai kaltininkas ar kiti asmenys veikiantys jo interesais, siekė paveikti nukentėjusįjį susitaikyti su kaltininku, jeigu tai padaryta panaudojant smurtą ar kitą prievartą. Todėl, jei seksualinio priekabiavimo (ar kitos nusikalstamos veikos) atveju, jūs, kaip nukentėjusioji, verčiama susitaikyti su kaltininku ir jums grasinama arba šantažuojama, ar gašdinama, ar smurtaujama, būtinai apie tai praneškite policijai arba teismui, į kurį privataus kaltinimo tvarka buvote padavusi skundą.

NUSIKALTIMAI, SUKELIANTYS PAVOJŲ GYVYBEI IR SVEIKATAI

Šiame BK skyriuje nurodyta visa eilė nusikaltimų, tačiau aptarsime tik du iš jų, kurie aktualūs moterims, patiriančioms smurtą šeimoje.

BK 145 straipsnis nurodo, kad asmuo, kuris grasino nužudyti žmogų ar sunkiai sutrikdyti jo sveikatą, buvus pakankamam pagrindui manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas, gali būti baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

Šis nusikaltimas gana dažnas šeimoje, kur vienas iš sutuoktinių nuolat smurtauja. Nusikaltimu laikomas tik grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą. Grasinimas suduoti, įspirti ar panašiai nelaikomas šiuo nusikaltimu. Be to, vien grasinimo neužtenka. Šiuo atveju būtina įrodyti, kad aplinkybės, kurioms esant buvo toks grasinimas, sudarė pakankamą pagrindą manyti, kad toks smurtas bus pavartotas, t.y. grasinimas buvo aktyvaizdas ir iš kaltininko veiksmų galima buvo spręsti, kad jis ruošiasi savo grasinimą įvykdyti tuoj pat. Pavyzdžiui, girtas vyras pasižiūpa kūrį ir grasindamas juo užmušti, vaikosi žmoną, bet ši pabėga. Grasinimo realumą gali pagrįsti ir ta aplinkybė, kad ir anksčiau toks asmuo jau buvo sužalojęs, net jei nepranešėte policijai, bet tai užfiksuota mediciniuose dokumentuose ar matė giminaičiai, kaimynai.

Be to, pagal paminėto BK straipsnio antrąją dalį, asmuo, kuris terorizavo žmogų grasindamas susprogdinti, padėgti ar padaryti kitokią pa-

CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ: ŽALOS, PADARYTOS ASMENS SVEIKATAI, KOMPENSAVIMAS

Jūratė Štuminienė, ekonomistė-teisininkė

Jeigu nukentėjote nuo smurtautojo(-jų) rankų, akivaizdu, kad jums buvo padaryta žala. Dėl šios priežasties aptarsiu vieną iš kelių teisinių būdų žalai kompensuoti – civilinę atsakomybę.

Civilinė atsakomybė yra ekonominė sankcija ir suprantama kaip turbinė prievolė, atsirandanti pažeidus sudarytą sutartį arba padarius žalą (deliktą), kurios viena šalis – nukentėjusysis – turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo, o kita šalis – teisės pažeidėjas – turi pareigą atlyginti padarytus nuostolius. Ekonominės sankcijos ypač reikšmingos ir veiksmingos rinkos ekonomikos sąlygomis, kai dominuoja ekonominio, o ne administracinio pobūdžio svertai.

Išskiriami du civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindai: sutartinės sąlygų pažeidimas bei žalos (delikto) padarymas. Priklausomai nuo civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindo, išskiriama sutartinė civilinė atsakomybė bei deliktinė civilinė atsakomybė. Priklausomai nuo objekto, kuriame padaroma žala, sąvybių, išskiriama civilinė atsakomybė, kylanti dėl padarytos žalos turtui bei civilinė atsakomybė, dėl padarytos žalos asmeniui. Atsižvelgdama į šio leidinio specifiką, aptarsiu kai kuriuos deliktinės atsakomybės, atsirandančios dėl padarytos žalos asmeniui, klausimus.

Civilinė atsakomybė už padarytą žalą asmens sveikatai (deliktą) atsiranda ne tik pažeidus civilinės teisės normas, bet ir kitų teisės šakų normas. Teisės norma – tai teisės akte (pvz. įstatyme) numatyta visiems privaloma elgesio taisyklė. Deliktinės atsakomybės atsiradimo pagrindas gali būti tiek nusikaltimas, tiek administracinės teisės pažeidimas, kuriais nukentėjusiajam padaroma žala. Deliktinės atsakomybės atsiradimo pagrindas gali būti net ir bendro pobūdžio pareigos – elgtis rūpestingai – pažeidimas, jei tuo padaroma žala, pavyzdžiui, jei jus netyčia stumtelėtų išlipant iš troleibuso, dėl to nukristumėte ir susižalotumėte. Žinotina, kad atsakomybė pagal kitas teisės šakas (administracinę, baudžiamąją) už žalą, padarytą asmens sveikatai, nepašalina deliktinės atsakomybės, neatleidžia teisės pažeidėjo nuo pareigos atlyginti asmens sveikatai padarytą žalą. Tai reiškia, jei asmuo padarė jūsų sveikatai tam tikrą žalą (pvz., sumušė ir dėl to teko gydytis, išleidote pinigų medikamentams, negalėjote eiti į darbą ir dėl to praradote dalį uždarbio ir pan.) ir jam yra iškelta baudžiamoji ar administracinė byla, arba kaltininkas jau yra nubaustas, įstatymas suteikia jums galimybę pareikalauti iš kaltininko atlyginti ir patirtus nuostolius, išreikštus tam tikra pinigų suma. Nuostolių

vojingą gyvybę, sveikatai ar turtui veika, arba sistemingai baugino žmogų, naudodamas psichinę prievartą, gali būti baudžiamas laisvės atėmimu iki ketverių metų.

Už šį nusikaltimą grasintojas gali būti baudžiamas tik tuo atveju, jeigu policijai yra paduotas *nukentėjusiojo skundas*. Kaip ir anksčiau aptartų nusikaltimų atvejais, padavus skundą, jo atsiminti nebegalima. Todėl, jei norite, kad nuolat terorizuojantis sutuoktinis būtų nubaustas, prieš paduodama skundą turite viską gerai apgalvoti. Net jei vėliau, po skundo policijai padavimo, savo sutuoktinui atleisite, jis gali būti nuteistas.

Kitas aktualus smurtą šeimoje patiriančioms moterims nusikaltimas, numatytas aptariamame BK skyriuje, yra priverčiamas atlikti neteisėtą abortą. Neteisėtu abortas laikomas, kai yra bent viena iš šių aplinkybių: 1) abortą padaro asmuo, neturintis teisės daryti tokios operacijos; 2) abortas padaromas ne gydymo įstaigoje; 3) abortas neleistinas medicinos požiūriu (esant 12 savaičių ir daugiau nėštumui). Todėl, jei tokį neteisėtą abortą priverčia moterį pasidaryti kitas asmuo – tiek sutuoktinis, tiek giminaitis, tiek kiti asmens smurtaudami, arba šantažuodami, arba grasindami, arba naudodami kitokią psichologinę prievartą, – šie asmenys gali būti nubausti viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

atlyginimo galite reikalauti ir tuo atveju, jei žalą padariusiam asmeniui neiškelta baudžiamoji ar administracinė byla, tačiau jūs turite įrodyti, kokia žala padaryta, kas dėl jos kaltas, ir kad žala atsirado dėl to asmens neteisėtų (uždraustų) veikų.

Bendriausia prasme žala suprantama kaip asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jei nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiškos forma yra nuostoliai.

Žala, padaryta asmeniui, gali būti dvejopa:

- 1) asmens sveikatos (kūno) sužalojimas arba kitoks pakenkimas (pvz., užkrėtimas liga ar kitoks susargdinimas, numatytas BK 111 str.);
- 2) gyvybės atėmimas.

Įstatymuose nurodoma, kad žala, padaryta asmeniui, turtui, o įstatymų numatytais atvejais ir neturtinė žala privalo visiškai atlyginti atsakmingas asmuo. Sveikatos sužalojimo atveju šis principas yra sunkiai realizuojamas iki galo, nes asmens sveikata po patirto sužalojimo, susirgimo gali visiškai neatsistatyti. Todėl šiuo atveju, galima kalbėti tik apie dalinį patirtos žalos kompensavimą. Akivaizdu, kad žalos atlyginimas sveikatos sužalojimo atveju yra riboto pobūdžio.

Nuostolius, atsiradusius dėl padarytos žalos asmens sveikatai sudaro:

- 1) negatyvūs nuostoliai (vadinamosios negautos pajamos), kai asmuo dėl patirtos ligos ar sužalojimo netenka dalies savo ankstesnių pajamų (uždarbio). Tai negautos pajamos, kurias nukentėjęs asmuo būtų gavęs, jei jo sveikata nebūtų sužalota;
- 2) pozityvūs nuostoliai (vadinamosios papildomos išlaidos), kai asmuo dėl sužalojimų, ligos priverstas turėti tam tikrų papildomų išlaidų. Tai su sveikatos grąžinimu susijusios išlaidos: gydymo, papildomo maitinimo, vaistų įsigijimo, protezavimo, sužaloto asmens priežiūros, specialių transporto priemonių įsigijimo, sužaloto asmens perkvalifikavimo bei kitos, sveikatos grąžinimui būtinos, išlaidos.

Fizinio asmens dėl sveikatos sužalojimo turėtos papildomos išlaidos nustatomos pagal: 1) medicininės socialinės ekspertizės komisijos ar teismo paskirtos medicininės ekspertizės komisijos išvadą apie papildomų išlaidų reikalingumą (pvz., pagerintas maitinimas, protezavimas ir pan.); 2) byloje surinktus įrodymus apie turėtų papildomų išlaidų realumą (dydį).

ISIĐEMĖKITE: jei kažkas padarė žalą jūsų sveikatai (pvz. sumušė, tyčia ar netyčia parloškė automobilį ir pan.), pasistenkite kuo greičiau kreiptis į atitinkamą instituciją: policiją, medicinos ekspertų įstaigą ir kt.

Nusipirkę medikamentų patirtos traumos gydymui, neišmeskite kvitų (čekių), kurie liudija apie jūsų patirtas išlaidas. Jei nuspręsite iš kaltininko pareikalauti nuostolių atlyginimo, šie dokumentai bus įrodymai, pagrindžiantys jūsų reikalavimus teisme. Niekuoomet nepamirškite, kad savo teisių gynība visų pirma turite pasirūpinti patys, todėl net jei po nemalonaus ar tragiško įvykio net nemanote pareikalauti iš skriaudiko žalos atlyginimo, būtinai pasirūpinkite tinkamai įforminti įvykio aplinkybes, bei išsaugoti duomenis apie patirtas išlaidas. Gyvenime dažnai pasitaiko netikėtumų: po kurio laiko galite ir apsigalvoti, o be to, šie duomenys gali nepaprastai praversti, jei skriaudikas yra jūsų vyras (skryrybų atveju), įrodymai dėl smurtavimo šeimoje yra neginčytinas pagrindas santuokos nutraukimui dėl sutuoktinio kaltės.

Asmeniui žuvus (pvz., nužudymo atveju arba sunkaus sužalojimo atveju nukentėjusiam po kurio laiko mirus nuo patirtų sužalojimų), turi būti atlyginamos šios išlaidos:

- 1) laidojimo išlaidos;
- 2) asmenų, kuriuos žuvusysis išlaikė ar turėjo išlaikyti, taip pat mirusiojo vaiko, gimusio po jo mirties, prarastos pajamos, įskaitant maitintojo netekimo pensiją bei kitas su šiuo įvykiu susijusias socialines išmokas. Į žalos atlyginimą fizinio asmens mirties atveju turi teisę nepilnamečiai vaikai, sutuoktinis, nedarbingi tėvai ar kiti faktiniai nedarbingi išlaikytiniai. Tuo atveju, jei velionis realiai neišlaikė nukentėjusiojo, bet nukentėjusysis turėjo teisę į toki išlaikymą (pvz., velionio vaikas, nors velionis realiai jo ir neišlaikydavo), teisė reikalauti atlyginti žalą išlieka.

Žala, susijusi su nukentėjusiojo sveikatos sužalojimu, kitokių pakenkimu jai arba gyvybės atėmimu, gali būti atlyginama periodiniais mokėjimais arba vienkartinė fiksuota suma. Atlyginimo forma priklauso nuo nukentėjusiojo pageidavimo bei kaltininko finansinių galimybių. Tai teisė, kad jei pareikalausite žalos atlyginimo, turėsite nurodyti, kokia forma tą atlyginimą norite gauti ir šiuo atveju jums nepakenktų iš anksto pasidomėti kaltininko finansine padėtimi – ar jis turi pastovų darbą, kiek uždirba, ar turi šeimą ir pan. Žinoma, patikimiausia, kada kaltininkas sumoka reikalaujamą nuostolių atlyginimą vienkartinė fiksuota suma, nes atėty kaltininkas gali netekti darbo ir t. Tačiau turėtumėte apgalvoti ir kitą variantą. Jei jūsų sveikatai padaroma didelė žala ir yra tikimybė, kad sveikata ateityje gali pablogėti – tada naudingesni periodiniai mokėjimai, nes pablogėjus sveikatai, galėsite pakartotinai kreiptis į teismą dėl priteistos mokėjimo sumos padidinimo. Bet kuriuo atveju, nuosirdžiai rekomenduojau pasitarti su šios srities specialistais, teisininkais, kurie,

SANTUOKOS NUTRAUKIMAS IR GYVENIMAS SKYRIUM (SEPARACIJA)

Jūratė Šuminienė, ekonomistė-teisėininkė

Jeigu atsidūrėte gyvenimo kryžkelėje, o santykiai šeimoje tapo nepakeliami ir aiškiai suvokiame, kad taip, kaip yra, ilgiau tęstis nebegali, savo ateities nebenorite sieti su sutuoktiniu, vertėtų žinoti kai kurias teises galimybes, sprendžiant susidariusias problemas. Neišsągąskite teisiųjų terminų ir vien dėl to nepraverskite straipsnio puslapių – tikrai nesate prastesnė(-nis) už kitus (nors galbūt kai kas jums stengėsi įrodyti priešingai) ir, esu įsitikinusi, sugebėtumėte įsisavinti ir žymiai sudėtingesnes įstatymų nuostatas. Siūlau negalvoti: „tai ne man“, „čia tik mokytiems“, „man jau tas pats“ ir pan. Paaukokite šiek tiek laiko bei kantrybės ir galėsite realiau vertinti susiklosčiusią situaciją.

Šeimos santykius reglamentuoja civilinė teisė, kur vyrauja dispozityvumo principas. Tai reiškia, kad asmuo turi pats pasirinkti elgesio variantus, grindamas savo teise. Todėl niekas kitas negali priimti už jus sprendimo, kaip spręsti šeimoje susidariusias problemas, kaip ir niekas negali versti jus pasirinkti vieną ar kitą būdą.

Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse (toliau – CK) numatyti trys santuokos nutraukimo pagrindai: abiejų sutuoktinių bendru sutikimu, vieno sutuoktinio prašymu arba dėl sutuoktinių (sutuoktinio) kaltės. Bet kuriuo atveju *santuoka gali būti nutraukiama tikrai teisme*. Atsižvelgus į šio leidinio specifiką, aptarsiu tik santuokos nutraukimą dėl sutuoktinių (sutuoktinio) kaltės.

Sutuoktinis gali reikalauti nutraukti santuoką, jeigu ji faktiškai iširo dėl kito sutuoktinio kaltės. Sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo, jeigu jis iš esmės pažeidė savo kaip sutuoktinio pareigas, numatytas CK trečioje knygoje, ir dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. Sutuoktinių pareiga suprantama kaip pareiga būti vienas kitam lojaliais, ir vienas kitą gerbti, taip pat vienas kitą remti materialiai ir, atsižvelgiant į kiekvieno jų galimybes, prisidėti prie bendrų šeimos ar kito sutuoktinio poreikių tenkinimo; jei vienas sutuoktinis negali dėl objektyvių priežasčių pakankamai prisidėti prie bendrų šeimos poreikių tenkinimo, tą pagal savo galimybes turi daryti kitas sutuoktinis; sutuoktiniai taip pat privalo išlaikyti ir auklėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų švietimu, sveikata, užtikrinti vaiko teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, vaiko turtnes, socialines ir kitokias teises. Žinokite, jei reikalamą nutraukti santuoką motyvuosite santuokinių pareigų nevykdymu, ši faktą jums reikės įrodyti. Pavyzdžiui, jei sutuoktinis jus

įvertinę jūsų pageidavimus bei realias galimybes, duos vertingų patarimų konkrečių žalos atlyginimo atveju.

Jei asmuo sušokinamas ar kitaip sužalota jo sveikata, už žalą atsakingas asmuo (kaltininkas) *privalo nukentėjusiam asmeniui atlyginti ne tik visus jo patirtus nuostolius, bet ir neturtinę žalą*. Neturtinė žala suprantama kaip asmens patirtas fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas bei kitokie būsenos pakitimai, atsiradę dėl padarytos žalos asmens sveikatai ar gyvybei. Įstatymas nenuostato neturtinės žalos pinigines išraiškas maksimalios sumos. Jeigu apsispręsite iš kaltininko pareikalauti atlyginti ir neturtinę žalą, turėsite apsispręsti, kokio dydžio nuostolių atlyginimo prašysite teismo priteisti jūsų naudai. Neturtinės žalos įvertinimas yra nepaprastai subjektyvus ir sudėtingas, nes niekas negali tiksliai pasakyti, kokia pinigų suma matuojamas dvasinis ar fizinis skausmas. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtnės žalos dydį bei kitas, turinčias reikšmės bylai, aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir profingumo kriterijus. Asmens mirties atveju, teisę į žalos atlyginimą turintys asmenys taip pat turi teisę ir į neturtinės žalos atlyginimą.

Civilinė atsakomybė – tai tik vienas iš kelių būdų ginti savo teises. Kiekvienas iš mūsų gyvenime susiduria su situacija, kai aplinkybės tokios, jog patys savimi suabejojame – ar sugebėsime padaryti, ar verta pradėti kažką daryti ir pan. Ypač aktualu tai tampa, kai susiduriama su smurtu, agresija, skausmu ar su artimo žmogaus netektimi, kurios jokie pinigai atstoti negali. Abejonės savimi gimsta iš nepasitikėjimo. Aplinkinių pagalba žmogui prasideda nuo žmogaus pagarbos pačiam sau. Pagarba pačiam sau gimdo norą ir poreikį ginti savo teises, kuris, savo ruožtu, paskatina poreikį žinioms. Žinios apie turimas galimybes skatina pasitikėjimą savimi, abipusę pagarbą, tam tikrais atvejais sukelia ir aplinkinių baimę, sulaikancią juos nuo pavojingo kėsėjimosi į jus, jūsų vaikus, artimuosius ir draugus. Žinojimas – irgi ginklas, padedantis ginti savo (ir ne tik savo) teises.

viešai įžeidinėjo, žemino, tyčiojosi ar pan. ir dėl šios priežasties bendras gyvenimas tapo nebeįmanomas, turėtumėte teismui nurodyti asmenis, kurie tai matė ir galėtų paliudyti.

Keletais atvejais preziumuojama, kad santuoka iširo dėl kito sutuoktinio kaltės:

- 1) jeigu jis yra nuteisiamas už tyčinį nusikaltimą;
 - 2) yra neištikimas;
 - 3) žiauriai elgiasi su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais;
 - 4) paliko šeimą ir daugiau kaip vienėrius metus visiskai ja nesirūpina.
- Šiais atvejais santuokos iširimu, kaip fakto, įrodinėti nereikia, nes jis yra akivaizdus. Tačiau aplinkybės, kuriomis grindžiamas reikalavimas nutraukti santuoką, įrodyti reikia. Jei kreipiatės į teismą su reikalavimu nutraukti santuoką dėl sutuoktinio kaltės, kaip priežastį nurodydami sutuoktinio žiaurų elgesį su jumis ir/ar kitais šeimos nariais, prie ieškinio pareiškimo teismui turėtumėte pridėti teismo medicinos eksperto išvadą (vadinamoji abdukoja) dėl kūno sužalojimo, policijos pareigūno tarnybinio pranešimo nuorašą ar pan.

Teismas, atsižvelgdamas į sutuoktinių vaiką, taip pat į vieno sutuoktinio interesus, kol bus priimtas teismo sprendimas, gali taikyti tokias laikinas jų apsaugos priemones:

- 1) įpareigoti, esant galimybei, vieną sutuoktinį gyventi skyriniu;
- 2) nustatyti nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų;
- 3) įpareigoti vieną sutuoktinį netrukdyti kitam sutuoktiniui naudotis tam tikru turto;
- 4) priteisti iš vieno sutuoktinio laikiną išlaikymą nepilnamečiams vaikams ar kitam sutuoktiniui;
- 5) areštuoti turtą, kol bus išspręstas jo priklausomybės nuosavybės teise vienam sutuoktiniui klausimas, taip pat siekiant užtikrinti išlaikymo mokėjimą;
- 6) areštuoti vieno sutuoktinio turtą, kurio verte būtų galima užtikrinti teismo išlaidų atlyginimą kitam sutuoktiniui;
- 7) uždrausti vienam sutuoktiniui matytis su nepilnamečiais vaikais ar lankytis tam tikrose vietose.

Įstatymas numato galimybes taikyti išvardytas apsaugos priemones iki klausimo išsprendimo teisme pabaigos. Jeigu manote, kad kuri nors ar kelios iš šių priemonių galėtų garantuoti jūsų saugumą ar bent paskatinti pasijusti saugiau, būtinai paprašykite teismo jas taikyti, nurodydami tokio prašymo motyvus. Žinokite, kad bylą sprendžiantis teisėjas yra lygiai toks pats žmogus, kaip ir visi kiti, neturintis antžmogiškų savybių ir neapdovanojamas visažinyste, negalintis žinoti, ar jūsų saugumui užtikrinti reikalinga skirti laikinąsias apsaugos priemones ir kuri iš jų jūsų atveju būtų geriau-

siai. Todėl turėtumėte patys apsparstyti įstatymo suteikiamas apsaugos galimybes, apsispręsti ar jums jos reikalingos ir kuri iš siūlomų galimybių būtų labiausiai, bei patys ar per advokatą (jei toks yra) paprašyti teismo jas taikyti. Pavyzdžiui, jums kelia abejonių, ar galėsite su vaikais pragyventi iš savo gaunamų pajamų ir turite rimtą pagrindą manyti, kad sutuoktinis neduos lėšų pragyvenimui, galite prašyti teismo priteisti iš sutuoktinio laikiną išlaikymą nepilnamečiams vaikams (jeigu žinoma iš sutuoktinio yra ką prisiteisti, t.y. jei sutuoktinis dirba ar turi kitokių pajamų ar turto).

Santuoka dėl vieno sutuoktinio kaltės nutraukiama ieškinio (ginčo) teisenos tvarka. Tai reiškia, kad jei apsisprendėte nutraukti santuoką, turite surašyti ieškinį (geriausia, jei tai padarytų advokatas). Prie ieškinio turi būti pridėti dokumentai bei kiti įrodymai, kuriais grindžiate savo reikalavimus, taip pat duomenys, kad sumokėtas žyminis mokeskis, bei prašymai dėl įrodymų, kurių pateikti negalite, išreikalavimo, nurodant priežastis, kodėl negalite pateikti šių įrodymų.

Įstatymas kelia tam tikrus reikalavimus ieškinio turiniui. Ieškinyje turi būti nurodoma:

- 1) teismo, kuriam paduodamas pareiškimas, pavadinimas;
- 2) dalyvaujantių byloje procesinė padėtis (kas yra ieškovas, atsakovas, suinteresuoti asmenys, taip pat jų atstovai ir kt.), vardas, pavardė, asmens kodas, gyvenamoji vieta; ieškovo ir atsakovo (jūs ir sutuoktinio) turi būti nurodyta gimimo data ir vieta;
- 3) dokumento pobūdis ir dalykas;
- 4) motyvai, dėl kurių paduodamas pareiškimas nutraukti santuoką; jei sutuoktiniai turi vaikų – duomenys apie vaikus (vardas, pavardė, gimimo data) ir reikalavimas dėl jų gyvenamosios vietos nustatymo bei išlaikymo priteisimo, jei jų gyvenamoji vieta ir išlaikymas nėra nustatytas tėvų susitarimu; jei vaikų gyvenamoji vieta ir išlaikymas yra nustatyti tėvų susitarimu, kartu su ieškiniu teismui turi būti pateikiamas šis susitarimas;
- 6) atsakovo kaltės dėl santuokos iširimo įvardijimas;
- 7) aplinkybės, patvirtinančios ieškinio dalyką ir įrodymai, patvirtinantys šias aplinkybes;
- 8) duomenys apie bendrą sutuoktinių turtą ir reikalavimas jį padalyti išskyrus atvejus, kai sutuoktiniai turtą pasidalijo notaro patvirtintu sutartimi arba kai sutuoktiniai dalijamo turto neturi, taip pat reikalavimas dėl išlaikymo sutuoktiniui priteisimo arba nuoroda, kad išlaikymo nereikalaujama arba išlaikymas nustatytas šalių susitarimu;
- 9) duomenys apie sutuoktinių ar vieno iš jų kreditorius (t.y. asmenis, kuriems jūs ar sutuoktinis esate skolingi ar kurie turi reikala-

vimo teisę) ir nurodymas, kad ieškovas yra pranešęs jam žinomiems kreditoriams apie bylos iškilimą;

10) prašymas dėl to, kokios sutuoktinių pavardės turi būti po santuokos nutraukimo;

11) informacija ar dalyvaus advokatas;

12) pridedamų prie ieškinio dokumentų sąrašas. Tarp pridedamų dokumentų turi būti santuokos liudijimo originalas, vaikų gimimo liudijimų nuorašai, pažymos apie šalių gaunamas pajamas, išskyrus atvejus, kai ieškovas neturi galimybių pateikti šiuos dokumentus;

13) dokumentą paduodančio asmens parašas ir jo surašymo data.

Teismui turi būti pateikiami dokumentų originalai ir jų bei priedų nuorašai priešingai šaliai (sutuoktiniui). Tai reiškia, kad pateikdami ieškinių teismui, turite pateikti ir jo bei prie jo pateiktųjų dokumentų nuorašus. Dokumentai ir jų priedai teismui pateikiami valstybine kalba. Rašytiniai ir rodymai (įvairios pažymos ir kt.) turi būti pateikiami originalais arba nuorašai, kuriuos patvirtino teismas, notaras ar dokumentą išdavęs (gavęs) asmuo.

Paduodami ieškinių teismui, nepamirškite prie ieškinio taip pat pridėti tuščią voką su pašto ženklu, kad teismas galėtų ieškinio nuorašą išsiųsti atsakoviui bei kvita, liudijantį apie žyminio mokesčio sumokėjimą. Žyminis mokeskis – tai Civilinio proceso kodekse nustatyta pinigų suma, kurią turite sumokėti už tam tikrus įstatyme nurodytus teismo atliekamus procesinius veiksmus, šiuo atveju – už ieškinio padavimą. Ieškinyms dėl santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės apmokestinamas 100 Lt suma. Jeigu ieškinyje prašote padalyti bendrai užgyventą turta (t.y. jei nesutarėte talkiai dėl turto padalijimo ir nepateikėte teismui sutarities dėl to – apie tai pakalbėsiu šiek tiek vėliau), prie 100 Lt sumos dar turėsite priskaičiuoti tokią sumą:

1) jei reikalaujate priteisti jums turto, kurio vertė nesiekia vieno šimto tūkstančių litų – 3 procentai nuo turto vertės, bet ne mažiau kaip 50 Lt;

2) jei reikalaujamo priteisti turto vertė nuo 100.000 Lt iki 300.000 Lt – trys tūkstančiai litų plus 2 procentai nuo reikalaujamo turto vertės, viršijančios 100.000 Lt;

3) nuo didesnės kaip 300.000 Lt vertės – septyni tūkstančiai litų plus 1 procentas nuo ieškimo sumos, viršijančios 300.000 Lt.

Todėl, jei ieškinyje prašote nutraukti santuoką ir priteisti turta, kurio vertė yra 10.000 Lt, žyminis mokeskis turi būti skaičiuojamas taip: 100 Lt + 300 Lt (3% nuo turto vertės) = 400 Lt.

Apskaičiuojant žyminio mokesčio dydį, žinotina:

– jei ieškinyje prašote išlaikymo savo vaikams priteisimo, jis yra neapmokestinamas;

– jei jūsų turtinė padėtis neleidžia sumokėti viso žyminio mokesčio iš karto, turite teisę prašyti teismo, kad jo sumokėjimą teismas atidėtų;

– jei Vyriausybės nustatyta tvarka esate pripažinti socialiai remtini, įstatymas numato galimybę atleisti nuo bylinėjimosi išlaidų, išskyrus kai kurias įstatyme numatytas išimtis;

– jei ieškinio pareiškimo metu negalite tiksliai apskaičiuoti žyminio mokesčio dydžio dėl to, kad tiksliai nežinote reikalaujamos turto vertės, žyminio mokesčio dydį preliminariai gali nustatyti teismas, o paskui papildomai sumokama trūkstama žyminio mokesčio dalis; – jei teismas priims sprendimą jūsų naudai, jūsų turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteis iš antrosios pusės (sutuoktinio).

Pateikstu pavyzdį, kaip galėtų būti surašytas ieškininis pareiškimas, kuriuo prašoma nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės (žr. 38 psl.).

Ieškinyms dėl santuokos nutraukimo pareiškiamas apylinkės teismui pagal atsakovo (sutuoktinio) gyvenamąją vietą. Jeigu ieškovas turi kartu su juo gyvenančių nepilnamečių vaikų, ieškinyms dėl santuokos nutraukimo gali būti pareiškiamas taip pat apylinkės teismui pagal ieškovo gyvenamąją vietą.

Sutuoktinis, kuriam pareiškias ieškinyms dėl santuokos nutraukimo, gali prieštarauti dėl savo kaltės ir nurodyti faktų, patvirtinančių, kad santuoka iširo dėl ieškovo kaltės. Teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, gali pripažinti, kad santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės.

Teismas, nutraukdamas santuoką, turi išspręsti sutuoktinių nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir jų išlaikymo, taip pat vieno sutuoktinio išlaikymo bei jų bendro turto padalijimo klausimus, išskyrus atvejus, kai turτας padalytas bendru sutuoktinių susitarimu, patvirtintu notarine tvarka. Tai reiškia, kad iki paduodant ieškinių teismui, galite susitari dėl bendro turto padalijimo. Toki susitarimą turite iforminti sutartimi, kurią turi patvirtinti notaras. Šioje sutartyje galite aptarti ir nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos bei jų išlaikymo klausimus. Jeigu susitardami dėl turto padalijimo, nesustarosite dėl vaikų gyvenamosios vietos bei jų išlaikymo, šie klausimai bus sprendžiami teisme. Atsižvelgiant į praktikoje pasitaikančius mėginimus skyrybų metu užgincinti santuokoje gimusių vaikų tėvystę, pažymėtina, kad nuginčyti tėvystę, kai vaikas gimė susituokusiems tėvams arba nepraėjus daugiau kaip trimis šimtamis dienų po santuokos pabaigos, galima tik įrodžius, kad asmuo negali būti vaiko tėvu.

P A V Y Z D Y S

XX miesto apylinkės teismui

Adresas

Ieškovas: Janina Jonaitienė

a/k

gimusi

gyvenanti

Jonas Jonaitis

a/k

gimęs

gyvenantis

Atsakovas:

I E Š K I N Y S

Dėl santuokos nutraukimo, turto padalinimo

..... metų mėn. ... d. XX miesto civilinės metrikacijos skyriuje (akto įrašo Nr. ...) registruojamą santuoką su atsakovu. Santuokoje metų mėn. ... d. gimė sūnus Andrius Jonaitis, a/k

Mūsų santuokinis gyvenimas iširo dėl atsakovo kaltės: jis pastoviai girtuokliavo, nesirūpino šeima, naudojo prieš mane smurtą. Dėl tokio elgesio ne kartą kreipiausi į XX miesto PK. Šias aplinkybes tvirtina teismo medicinos specialisto išvada ir atsakymas iš XX miesto PK.

Nepilnametis statusus gyvena su manimi kartu.

Bendrosios jungtinės nuosavybės teise turime tokio turto

Vadovaujantis išdėstytu ir CK 3.60 str., 3.69 str., 3.72 str.teismą prašau:

1. santuoką, įregistruotą metų mėn. ... d. XX miesto CM skyriuje (akto įrašo Nr.) tarp manęs ir atsakovo nutraukti;
2. po santuokos nutraukimo palikti man santuokinę pavardę – Jonaitienė;
3. nustatyti nepilnametį sūnų Andriaus Jonaitio, gim. metų mėn. ... d., a/k gyvenamąją vietą su manimi, jo motina Janina Jonaitienė;
4. sūnaus Andriaus Jonaitio, gim. metų mėn. ... d., a/k išlaikymui iš atsakovo priteisti kas mėnesį po Lt. Sumą iki sūnaus pilnametystės;
5. bendrą turtą padalinti taip:

Santuokos nutraukimo bylą vesiu per advokatą

PRIDĖJAMA:

Santuokos liudijimo nuorašas, vaiko gimimo liudijimo nuorašas, pažyma iš pažyma iš darbovietės, žyminio mokesčio kvitas, atsakymai iš XX miesto PK, teismo medicinos ekspertizės aktas Nr., pažyma iš gyvenamosios vietos.

2003 m. mėn. d. Janina Jonaitienė

Jeigu santuoka nutraukiama dėl vieno sutuoktinio kaltės, tai sutuoktinis, kaltas dėl santuokos nutraukimo, praranda tas teises, kurias įstatymai ar vedybų sutartis suteikia išsituokusiam asmeniui, įskaitant teisę į išlaikymą. Kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turčinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo. Ši nuostata netaikoma, jeigu santuoka nutraukta dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Kaltas dėl santuokos nutraukimo sutuoktinis, kai yra kito sutuoktinio reikalavimas, privalo grąžinti iš jo gautas dovanas, išskyrus vestuvinių žiedą, jeigu vedybų sutartyje (žinoma, jei tokia buvo sudaryta) nenumatyta kas kita. Jeigu santuoka nutraukta dėl abiejų sutuoktinių kaltės, abu sutuoktiniai turi teisę reikalauti grąžinti vienas kitam dovanotus nekilnojamosius daiktus, jeigu nuo dovanojimo sutarties sudarymo nėra praėję daugiau kaip dešimt metų ir nekilnojamasis daiktas nėra perleistas tretiesiems asmenims.

CK numatomas ir naujas šeimoje susidariusių problemų sprendimo variantas – separacija, arba kitai variantai, gyvenimas skyrium. Nors separacija paplitusi pasaulinėje teisės praktikoje, tačiau Lietuvoje tai yra naujovė.

Separaciją pasirinkę sutuoktiniai (arba vienas iš sutuoktinių) turi galimybę atnaujinti santuoką. Tuo iš esmės separacija skiriasi nuo skyrybų. Sutuoktinių gyvenimas skyrium įteisinamas teismo sprendimu. Į teismą, kaip numato Civilinis kodeksas, gali kreiptis abu arba vienas sutuoktinių. Pažymėtina, kad kai vienas iš sutuoktinių nenori nutraukti santuokos, separacija yra mažiau skausminga išeitis sprendžiant problemas. Pagal Civilinį kodeksą, be abiejų sutuoktinių sutikimo, santuoką galima nutraukti tik dėl vieno iš jų kaltės. Žinokite, kad separacija po tam tikro laiko tarpo taip pat suteikia teisę reikalauti skyrybų, todėl ši galimybė kartais gali tapti išeitimi ir krizinę situaciją patekusiai šeimai. Separacija gali būti išeitis ir tuo atveju, kai sutuoktinių nuomonės dėl gyvenimo kartu skiriasi arba kai nenorima visiškai nutraukti santuoką.

Dėl separacijos nustatymo ir teismą gali kreiptis vienas sutuoktinis arba abu sutuoktiniai kartu. Abu sutuoktiniai gali kreiptis su bendru prašymu į teismą dėl gyvenimo skyrium patvirtinimo, jeigu dėl gyvenimo skyrium pasekmių jie yra sudarę sutartį, kurioje numato nepilnametį vaikų gyvenamosios vietos, jų išlaikymo ir auklėjimo, taip pat sutuoktinių turto padalinimo ir tarpusavio išlaikymo klausimus.

Vienas sutuoktinis gali kreiptis su prašymu į teismą dėl gyvenimo skyrium patvirtinimo, jeigu:

- 1) dėl tam tikrų aplinkybių, nors ir nepriklausančių nuo kito sutuoktinio, beudras jų gyvenimas tapo neįmanomas;

2) bendras gyvenimas gali iš esmės pakenkti jų nepilnamečių vaikų interesams;

3) sutuoktiniai nesuinteresuoti tęsti bendrą gyvenimą.

Kaip ir santuokos nutraukimo dėl sutuoktinių kaltės, taip ir separacijos atveju byla sprendžiama ieškinio teisenos tvarka. Ieškinto pareiškimo formai ir turiniui keliami analogiški reikalavimai, kaip ir santuokos nutraukimo atveju. Ieškinyje paduodamas atsakovo gyvenamosios vietos aplinkės teismui, išskyrus atvejus, kai ieškovas turi kartu su juo gyvenančių nepilnamečių vaikų – ieškinyje tokiu atveju gali būti paduodamas ieškovo gyvenamosios vietos aplinkės teismui. Žyminio mokesčio dydžio apskaitavimui taikomos tos pačios taisyklės, kaip ir santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės atveju.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismas, atsižvelgdamas į sutuoktinių vaikų, taip pat į vieno sutuoktinio interesus, kol bus priimtas teismo sprendimas, gali taikyti jau anksčiau aptartas laikinąsias jų apsaugos priemones.

Teismas, priimdamas sprendimą dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium, privalo nustatyti, su kuriuo iš jų lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, taip pat išspręsti vaikų išlaikymo ir skyrium gyvenančio tėvo (motinos) dalyvavimo auklėjant vaikus klausimus. Jeigu yra svarbių priežasčių, teismas gali laikinai nustatyti vaikų gyvenamą vietą pas kitus asmenis ar vaikų globos (rūpybos) institucijoje. Jeigu manote, kad saugumo sumetimais jūs vaikui būtū geriau kurį laiką pabūti vaikų globos (rūpybos) institucijoje, būtinai paprašykite teismo laikinai nustatyti vaikų gyvenamąją vietą minėtoje institucijoje.

Priimdamas sprendimą dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium, teismas būtinai išsprendžia sutuoktinių bendro turto padalijimo klausimus.

Sutuoktiniams sudarius sutartį dėl gyvenimo skyrium pasekmių, šią sutartį turi patvirtinti teismas. Žinotina, kad sutartį teismas gali patvirtinti tik tuo atveju, jei sutartis neprieštarauja viešajai tvarkai ar iš esmės nepažeidžia nepilnamečių vaikų ar vieno sutuoktinio teisių ir teisėtų interesių. Tai reiškia, kad minėtos sutarties teismas gali ir nepatvirtinti, jei ji neatitinka nustatytų reikalavimų. Jeigu įsiteisėjus teismo sprendimui po kurio laiko iš esmės pasikeičia aplinkybės, reikšmingos sprendžiant sutuoktinių gyvenimo skyrium klausimus, bet kuris sutuoktinis turi teisę reikalauti, kad teismas apsvarstytų anksčiau sprendimą ir, atsižvelgdamas į iš esmės pasikeitusias aplinkybes, vaikų gyvenamosios vietos, išlaikymo, dalyvavimo juos auklėjant klausimus išspręstų kitaip.

Kai teismas priima sprendimą dėl gyvenimo skyrium, baigiasi sutuoktinių bendras gyvenimas, tačiau kitos sutuoktinių teisės ir pareigos išlieka. Jei po teismo sprendimo dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium įsiteisėjimo

mo vienas jų miršta, pergryvenęs sutuoktinis išsaugo visas teises, kurias įstatymai suteikia pergryvenusiam sutuoktiniui, išskyrus mirusio sutuoktinio turto paveldėjimo teisę. Jei pergryvenęs sutuoktinis teismo sprendimu yra pripažintas kaltu dėl gyvenimo skyrium, ši sutuoktinio teisių išsaugojimo taisyklė netaikoma.

Gyvenimas skyrium baigiasi, jeigu sutuoktiniai vėl pradeda kartu gyventi ir bendras gyvenimas patvirtina jų ketinimą kartu gyventi nuolat. Tačiau bendro gyvenimo fakto neužtenka. Teismas turi priimti sprendimą, kuriuo patenkinamas bendras sutuoktinių prašymas dėl gyvenimo skyrium pabaigos ir kuriuo panaikinamas anksčiau teismo sprendimas dėl gyvenimo skyrium. Sutuoktiniais atnaujinius bendrą gyvenimą, jų turtas lieka atskirtas. Kitaip tariant, turtas gali būti parduodamas, įkeičiamas ar kaip kitaip keičiamas jo teisinė padėtis be kito sutuoktinio sutikimo.

Jei sutuoktinių gyvenimas skyrium tęsiasi ilgiau kaip vienerius metus po teismo sprendimo įsiteisėjimo, bet kuris sutuoktinis gali reikalauti santuoką nutraukti. Šiuo atveju reikia kreiptis į teismą su prašymu nutraukti santuoką CK 3.55 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu. Jokių papildomų įrodymų pateikti nereikia. Santuokos nutraukimo bylos tokioms atvejais nagrinėjamos ypatingosios teisenos tvarka. Tai reiškia, kad prašymas teisme išnagrinėjamas per 30 dienų nuo prašymo priėmimo. Be to, nutraukiant santuoką šiuo pagrindu, nuo žyminio mokesčio sutuoktiniai atleidžiami.

Glaustai aptariau aktualiausius klausimus. Norėčiau pabrėžti, kad kiekviena gyvenimo situacija yra unikali ir todėl nuosirdžiai rekomenduojame sprendžiant teisinius klausimus konsultotis su šios srities specialistais, kurie, įvertinę visas aplinkybes, duos vertingų patarimų.

EKONOMINĖ PRIKLAUSOMYBĖ – KAIP ELGTIS?

Rasa Tiuninienė, ekonomistė-teisininkė

Neteisybė, kad moterys patiria smurtą tik nepasiturinčiose ar skurtesnėse šeimose. Lygiai taip pat smurtaujama – moteris ižeidinėjama, mušama ar priverdama – ir turtingose šeimose. Ir dažniausiai smurto aukos stengiasi nuslėpti nuo kitų šias problemas. Kodėl jos taip elgiasi? Manau, kad tai susiję su tuo, kad jos jaučiasi ekonomiškai priklausomos nuo vyro, bejėgės pačios uždirbti pinigų ir suteikti vaikams ir sau tokias sąlygas, kokias turi gyvendama nors ir su smurtaujančiu, bet šeimą išlaikančiu vyru. Dauguma jų net neįsivaizduoja, kaip susikurti ekonominę nepriklausomybę, arba kaip atsikratyti smurtaujančiuoju ir neatsidurti visišrame skurde. Prieš pradėdant svarstyti galimus elgesio variantus, reikia pakalbėti apie situacinių turto skirstymą teisine prasme.

Turtui, kurį turite jūs ir jūsų vyras, gali būti nustatytas trejopas teisinis režimas:

- 1) turtas, kuris yra jūsų ar vyro asmeninė nuosavybė, t. y. šis turtas yra tik jūsų arba tik vyro ir visus sprendimus, susijusius su šiuo turto priėmimu, kam jis priklauso. Pagal įstatymą, tai turtas, kuris priklauso kiekvienam iš jūsų iki santuokos, turtas, kurį vienas iš jūsų paveldėjo arba kuris buvo padovanotas ir kt.;
- 2) turtas, kuris yra bendra jūsų ir vyro nuosavybė. Tai turtas, įgytas po santuokos sudarymo, todėl pagal įstatymą laikomas bendrąja jungtine nuosavybe, t. y. jis priklauso jums abiem nepriklausomai nuo to, ar pinigai, už kuriuos šis turtas įgytas, uždirbti jūsų abiejų ar tik vieno kurio nors. Tokio turto dalijimo atveju laikoma, kad kiekvienam iš jūsų priklauso lygios dalys, pvz.: po pusę sodo namelio, po pusę mašinos ir pan. Tarpusavio sutartimi galima pasirinkti kitą bendrosios nuosavybės formą – taip vadinamą bendrąją dalinę nuosavybę. Toks turto teisinis režimas nuo bendrosios jungtinės nuosavybės skiriasi tuo, kad žmonos ir vyro dalys turte nustatomos bendru susitarimu ir neprivalo būti lygios;
- 3) šeimos turtas – tai turtas, kuris nuosavybės teise priklauso kuriam nors iš jūsų arba abiem kartu. Toks turtas yra šeimos gyvenamoji patalpa ir kilnojamiji daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus. Šiuo atveju visiškai nesvarbu, kas yra šio turto savininkas ir kada jis įgytas, svarbu tik tai, kad jame gyvena šeima arba jis yra naudojamas šeimos reikalam. Civiliniame kodekse nustatyta, kad įregistruvus tokį turtą viešajame registre (Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastru ir registro valstybės įmo-

nėje) kaip šeimos turtą, iš jo negali būti išieškoma pagal kreditorių reikalavimus, jeigu kreditoriai žinojo arba turėjo žinoti, kad sandorio sudarymas nesujęs su šeimos poreikių tenkinimu ir prieštarauja šeimos interesams. Pvz.: jūsų vyras skolon įsigijo turistinį keliolapį ir kokią nors egzotišką šalį ir išvyko ten ilsets ne su jumis, o su savo drauge. Turistinė firma negalės išsieškoti skolos iš šeimos turto (jei jis įregistruotas kaip šeimos turtas), nes akivaizdu, kad šios skolos atsiradimas nesujęs su šeimos poreikių tenkinimu ir šeimos interesais. Skrybių atveju, teismo sprendimu, jei su jumis lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, gali būti suteikta teisė naudotis šeimos turto arba jo dalimi kol vaikai sulauks pilnametystės, t. y. jeigu vyras prieš vesdamas jus turėjo butą, kuriame po vestuvių gyvenote kartu su vaikais, tai nors šis turtas po skrybių liks vyrui, teismas gali priimti sprendimą leisti tame bute gyventi jums ir vaikams.

Civilinis kodeksas suteikia galimybę sutartimi nustatyti kitokį, nei numatyta įstatyme, sutuoktinių turto teisinį režimą. Tokia sutartis vadinama *Vedybų sutartimi*. Šis dokumentas – tai sutuoktinių susitarimas, nustatantis jų turtime teises ir pareigas santuokos metu, taip pat po santuokos nutraukimo ar gyvenant skyrum. Sutartyje galima numatyti tokį turto, sutuoktinių įsigyto po 2001–07–01, jo dalies ar atskiro daikto teisinį režimą, kuris yra jums labiausiai priimtinas. Kitam turtui, kuris nebus paminėtas sutartyje, galios įstatymu nustatytas teisinis režimas. Taip pat galima susitarti kiek pinigų skirs kiekvienas iš jūsų šeimos išlaikymui, įvairioms kitoms reikmėms, kaip bus dalijamas turtas jei santuoka iširtų ir kt. Kad būtų aiškiau, prieduose pateikiamas vedybų sutarties pavyzdys. Bendra rekomendacija – sutartyje geriausia numatyti principinius reikalavimus ir per daug nesimulkinėti. Vedybų sutartis turi būti sudaroma raštu ir tvirtinama notaro. Už šios sutarties patvirtinimą notarui mokamas 100 – 300 Lt atlyginimas. Rekomenduojama įregistruoti sutartį viešajame vedybų sutarčių registre (prašymo pavyzdys pridėdamas), nes tik įregistruvus sutartį ją galima panaudoti prieš trečiuosius asmenis, t. y. ne jūsų ir vyro turtingiems tarpusavio santykiams reguliuoti, o prieš tuos, kuriems jūs ar vyras skolingi. Pvz.: kartu su vyru vedybų sutartimi nutarėte, kad nekilnojamas turtas yra jūsų arba vyro asmeninė nuosavybė. Tarkime vyrui priklauso personalinė įmonė. Asmenys, kuriems skolinga vyro personalinė įmonė, galės išsieškoti skolas tik iš vyro asmeninės nuosavybės teise priklausancio turto. Šio registro tvarkytoja yra Centrinė hipotekos įstaiga, todėl registravimui dokumentai siunčiami paštu arba pateikiami asmeniškai šiuo adresu: Centrinė hipotekos įstaiga. Vedybų sutarčių re-

gistras, Tilto g. 17/4 LT-2001 Vilnius. Už sutarties įregistravimą reikia mokėti 25 Lt.

Vedybų sutartis neišspręs visų problemų, bet tai yra gera prevencinė priemonė apsaugoti savo ir vaikų interesus, jei vyras – verslininkas arba užšimta kita nestabilia, nors ir gerai apmokama, veikla.

Jeigu skyrybos būtinus norint apsaugoti save ir vaikus, nereikia pamišti savo ir vaikų materialinių interesų. Pagal įstatymus santuoka gali būti nutraukta: abiejų sutuoktinių bendru sutikimu, vieno sutuoktinio prašymu, dėl vieno arba abiejų sutuoktinių kaltės.

Pirmu atveju nuo santuokos sudarymo turi būti praėję daugiau kaip vieneri metai ir sutuoktiniai turi būti sudarę sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių (pavyzdys pridedamas). Teismas, priimdamas sprendimą nutraukti santuoką, kartu patvirtina sutuoktinių pateiktą sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurioje be kitų klausimų turi būti aptartas turto ir būsto padalinimas tarp sutuoktinių. Tai pats pigiausias ir paprasčiausias santuokos nutraukimo būdas, bet tam reikia, kad abu sutuoktiniai norėtų išsiskirti.

Reikia pažymėti, kad teismas neprivalo aiškintis koks yra sutuoktinių bendras turtas ir kokia jo vertė. Teismui priėmus sprendimą nutraukti santuoką ir patvirtinti sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, nei jūs, nei jūsų vyras ateityje nebegalėsite kreiptis į teismą dėl bendro turto padalinimo, nes teismo sprendimas patvirtinti sutartį reiškia, kad daugiau bendro turto sutuoktiniai neturi. Todėl labai svarbu, jei yra bent menkiausia abejonė, kad ne viską apie turimą turtą žinotė, prieš sudarant sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių ir teikiant prašymą nutraukti santuoką, išsiaiškinti, koks nekilnojamas, santuokoje įgytas turtas yra registruotas jūsų ar vyro vardu. Dėl to galima kreiptis į Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastrą ir registro valstybes įmonę.

Antru atveju santuoka gali būti nutraukta vieno sutuoktinio prašymu, jei: jūs ir vyras gyvenate atskirai (separacija) ilgiau nei vienerius metus, vienas iš jūsų teismo pripažintas neveiksniu (asmuo gali būti pripažintas neveiksniu, jei jis serga psichine liga ar yra silpnaprotingis) po santuokos sudarymo arba nežinia kur esančiu, arba nuteistas laisvės atėmimo bausme ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui už netyčinį nusikaltimą. Jei vyras yra veiksnus (t. y. nėra teismo pripažintas neveiksniu), neatlieka laisvės atėmimo bausmės ir niekur nepradingęs, tai vieno sutuoktinio prašymu santuoką galėsite nutraukti tik tuo atveju, jei kreipsitės į teismą su prašymu dėl gyvenimo skyrium patvirtinimo (separacija), gyvensite atskirai daugiau kaip vienerius metus po teismo sprendimo dėl separacijos patvirtinimo, ir, praėjus vieneriems metams, pateiksite prašy-

mą nutraukti santuoką. Teismas, priimdamas sprendimą dėl sutuoktinių gyvenimo atskirai, privalo išspręsti jų bendro turto padalinimo klausimus. Tuo atveju, jei į teismą dėl gyvenimo skyrium patvirtinimo kreipiasi abu sutuoktiniai, jie turi pateikti sutartį dėl pasekmių, kurioje privalo išspręsti tuos pačius klausimus, kaip ir minėtoje sutartyje dėl santuokos nutraukimo pasekmių.

Trečiuoju atveju santuoka nutraukiama dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės, kai sutuoktinis, nuteisiamas už tyčinį nusikaltimą, yra neištikimas, žiauriai elgiasi su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais, paliko šeimą ir daugiau kaip vienerius metus visiskai ją nesirūpina, – laikoma, kad santuoka iširo dėl tokio sutuoktinio kaltės ir reikia įrodyti patį tokį aplinkybių buvimo faktą, t. y. pateikti teismui teismo nuosprendį dėl bausmės už tyčinį nusikaltimą paskyrimo, nurodyti liudytojus, kurie teisme gali paliudyti, kad jūsų vyras yra neištikimas arba daugiau kaip metus su jumis negyvena, pateikti pažymą iš policijos ar medicinos įstaigos apie tai, kad buvotė sumušta jūs ar vaikai ir bet kuriuos kitus dokumentus, patvirtinančius vyro kaltę dėl santuokos nutraukimo. Visais kitais atvejais reikia įrodyti ne tik aplinkybes, patvirtinančias, kad vyras iš esmės pažeidė savo pareigas, bet ir tai, kad dėl tokio vyro elgesio bendras gyvenimas tapo neįgalimas. Pvz., vyras nuolat jus įžeidinėja ir žeminia, girtauja arba vartoja narkotikus ir t. t. Tvirtite įrodyti įžeidinėjimo ar žeminimo faktus (gali būti kaimynų parodymai ar kt.), girtavimo ar narkotikų vartojimo faktus (pateikiant pažymą iš atitinkamų medicinos įstaigų, policijos ir kt.) bei tai, kad dėl minėtų priežasčių, jūs ir vaikai patiriate psichologinį smurtą, bendras gyvenimas su tokiu asmeniu žemina ir daro žalingą įtaką vaikams ir t. t. Nutraukiant santuoką dėl vyro kaltės, jis praranda teisę į išlaikymą (žr. žemiau), o jūs turite teisę reikalauti, kad vyras atlygintų dėl skyrybų patirtas išlaidas, turi grąžinti visas iš jūsų gautas dovanas (jei vedybų sutartyje neuumatyta kitaip), išskyrus vestuvinių žiedą.

Išgyvenus santuokoje mažiau kaip vienerius metus, išsiskirti imanoma tik tuo atveju, jei santuokos metu vienas iš jūsų teismo sprendimu pripažįstamas neveiksniu, nuteisiamas už netyčinį nusikaltimą laisvės atėmimo bausme ilgesniam, nei vienerių metų laikotarpiui arba dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės.

Teismas, priimdamas sprendimą dėl santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio prašymu arba dėl sutuoktinio kaltės, gali priteisti išlaikymą to reikalingam buvusiam sutuoktiniui, jei santuokos trukmė buvo ilgesnė nei vieneri metai. Jei auginate bent vieną bendrą vaiką, kuris yra nepilnametis, esate nedarbinga dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės, gali būti, kad jums reikalingas išlaikymas. Išlaikymas priteisiamas vienkartinę pinig-

gų suma, arba periodinėmis išmokomis (mokamomis kas mėnesį), arba priteisiamas tam tikras turtas. Pateikdama teismui prašymą nutraukti santuoką arba ieškinių nutraukti santuoką dėl sutuoktinio kaltės, turite:

- prie prašymo ar ieškimo pridėti dokumentus, patvirtinančius nedarbingumą (invalidumo pažymėjimą, senatvės pensininko pažymėjimą ar kt.);
- nurodyti, jog pageidaujate, kad nepilnamečiai vaikai (vaikas) liktų gyventi su jumis;

- nurodyti, kad prašote teismą priteisti jums išlaikymą.

Jei teismas priims sprendimą, kad nepilnamečis vaikas (vaikai) gyventų su jumis ir vyras teisme nesugebės įrodyti, kad jūsų turimas turtas ir gaunamos pajamos yra pakankamos visiškai save išlaikyti, teismas turėtų priteisti išlaikymą. Jei priteisiamas išlaikymas, tai yra pakankamas pagrindas nustatyti vyro turtui priverstinį įkeitimą. Tada, jei vyras nemokės pinigų, galėsite išsiieškoti juos. Dėl priverstinio įkeitimo nustatymo, turite kreiptis į tą patį teismą, kuriame nagrinėjamas jūsų prašymas ar ieškiny.

Jau minėta, kad teismas, nutraukdamas santuoką dėl sutuoktinio kaltės, turi išspręsti turto padalijimo klausimą, jei šis turtas nėra padalintas bendru sutuoktinių susitarimu, patvirtintu notarine tvarka. Civilinio proceso kodekse numatyta, kad teikiant ieškinių, ieškovas (jūs, jei esate skrybybų iniciatorė) pareiškime turi nurodyti bendrą sutuoktinių turtą ir pateikti to turto padalijimo variantą. Ieškovas taip pat privalo pateikti dokumentus ar kitus įrodymus, patvirtinančius to turto priklausymą abiem sutuoktiniams, jo įsigijimo teisėtumą bei vertę (Nekilnojamojo turto registro ar kitokių viešų registru išduotus dokumentus, sutartis ar kitokius dokumentus, patvirtinančius, kad turtas įsigytas teisėtai ir t. t.). Civiliniame kodekse nustatyta, kad dalijamo turto vertė nustatoma pagal rinkos kainas, kurios galioja bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pabaigoje.

Reikia pažymėti, kad ir šiuo atveju teismas neprivalo aiškintis koks yra sutuoktinių bendras turtas ir kokia jo vertė. Teismui priėmus sprendimą nutraukti santuoką, nei jūs, nei vyras ateityje nebegalėsite kreiptis į teismą dėl bendro turto padalijimo, nes teismo sprendimas padalyti konkretų sutuoktinių bendrą turtą reiškia, kad daugiau bendro turto sutuoktiniai neturėjo.

Prieš dalijant sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausantį turtą, pirmiausia iš šio turto turi būti sumokamos jūsų bendros skolos, kurių mokėjimo terminas yra suejęs. Po to dalijamas turtas mažinamas skolomis, kurioms mokėjimo terminas dar nesuejęs. Taip pat į dalijamą turtą neįtraukiami daiktai, skirti nepilnamečių vaikų porei-

kiamis teikti, kiekvieno iš jūsų drabužiai, kiti asmeninio naudojimo daiktai. Jei iš bendro turto atėmus skolas lieka dalijamo turto, jis sutuoktiniams padalijamas lygiomis dalimis. Jei teismo sprendimu priteisto turto vertė viršija jums priklausančią teismo nustatytą dalį iš bendro turto, tai jums reikės išmokėti vyrui kompensaciją, arba atvirksčiai. Teismas gali atidėti kompensacijos išmokėjimą iki dvejų metų, jei bus pateiktas kompensacijos išmokėjimo užtikrinimas (pvz.: kompensacijos dydžio turto įkeitimą patvirtinantis dokumentas).

Teismas, atsižvelgdamas į nepilnamečių vaikų interesus, vieno sutuoktinio sveikatos būklę ar jo turtinę padėtį, kitas svarbias aplinkybes, gali nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygų dalių taisyklės ir priteisti vienam sutuoktiniui didesnę turto dalį. Tai reiškia, kad nors jūsų gaunama turto dalis viršys vyrui priteistą turto dalį, nereikės mokėti jokios kompensacijos. Taip pat, jei jums priteisiamas išlaikymas, galite paprašyti teismo, kad išlaikymo suma būtų priteisiama turto. Tada vyrui tenkanti turto dalis iš karto sumažinama jums priklausancio išlaikymo suma ir ši turto dalis priteisiama jums.

Nepriklausomai nuo to ar bendras sutuoktinių turtas padalijamas jų bendru susitarimu, ar teismo sprendimu, šis faktas turi būti įregistruotas Centrinėje hipotekos įstaigoje. Vedybų sutarčių registre (prašymo pavyzdys pridedamas).

Skrybybų metu be kitų klausimų, sprendžiamas ir nepilnamečių vaikų išlaikymo klausimas. Bendras principas – vaiko (vaikų) išlaikymo dydis turi būti proporcingas jų poreikiams bei tėvų turbinei padėčiai ir užtikrinti būtinas sąlygas vaikui vystytis. Materialinį išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams privalo teikti abu tėvai proporcingai savo turbinei padėčiai. Nutraukiant santuoką, vaikų išlaikymo klausimas gali būti išspręstas tėvų sudarytoje sutartyje arba teismo sprendimu. Teismas gali priteisti išlaikymą šiais būdais:

- 1) kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis,
- 2) konkrečia pinigų suma,
- 3) priteisiant vaikui tam tikrą turtą.

Prašyti priteisti išlaikymą vaikui (vaikams) periodinėmis išmokomis naudinga tada, kai vyras gauna stabilias ir pakankamas pajamas arba neturi, ar padalijus turtą pagal jūsų prašymą, neturės pakankamai turto. Konkrečia pinigų suma priteisti išlaikymą paranku tada, kai vyro pajamos nėra stabilios, jis planuoja išvykti į užsienį, skrybų metu neturi nekilnojamo ar kito turto, bet turi pakankamai pinigų pasirūpinti vaiko (vaikų) išlaikymu iki jte sulauks pilnametystės. Pastoviai gaunant ar gavus išlaikymą konkrečia pinigų suma pagal įstatymus, vaikui skirtas

išlaikymas gali būti naudojamas tik jo interesams. Vaikui skirtą išlaikymą panaudojus ne jo interesams, šis yra išieškomas iš taip pasielgusio asmens turto pagal vaiko atstovų, valstybinės vaikų teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį. Išlaikymas pinigais priteisiamas iš visų privalančio ji mokėti gaunanųjų pajamų rūšių, o ne tik iš darbo užmokesčio. Tuo atveju, jei mokantis periodinį išlaikymą nustoja jį mokėti ir jo neįmanoma surasti, galima kreiptis į teismą, kad teismas ipareigotų policiją tokį asmenį surasti.

Jei pageidausite, kad išlaikymas būtų priteistas priteisiant vaikui tam tikrą turtą (namą ar jo dalį, butą ar jo dalį, žemės sklypą, ūminę ir kt.), turite žinoti, kad šio turto savininku tampa vaikas. Galėsite taip vadina- ma uzufunkto teise tvarkyti šį turtą iki vaikas sulauks pilnametystės. Tuo atveju, jei iš turto naudojimo gausite pajamas (pvz.: nuompinigius už buto nuomą), jas galėsite panaudoti šeimos reikmėms, atsižvelgdama į vaiko interesus. Todėl, jei pasirinksite tokį išlaikymo būdą, o pati neturite pakankamo pajamų šaltinio sau ir vaikui (vaikams) išlaikyti, tai, nuro- dant prašyme kokio konkrečiai turto norėtumėte vaiko išlaikymui, būtų geriau, esant galimybei, pasirinkti turtą, kuris nėra būtinas kasdieniams poreikiams tenkinti, yra patikimas ir iš jo naudojimo galima gauti pasto- vias pajamas.

Tiek teikiant teismui prašymą, tiek ieškininį pareiškimą labai svarbu išsamiai nurodyti, kokius reikalavimus keliate (ko norite) ir kuo šiuos reikalavimus grindžiate (kokiais dokumentais, skaičiais ir kt.). Todėl kuo sudėtingesni reikalavimai, kuo daugiau klausimų turi išspręsti teis- mas, tuo labiau jums reikės profesionalaus teisininko pagalbos viso teis- mo proceso metu (Teisingumo ministro įsakymu patvirtinti rekomen- duojami įkainiai už teikiamas teisesnias paslaugas pateikti prieduose). Bet visų pirma, jūs pati turite žinoti, ko galite norėti ir ko norite. Niekas kitas už jus šio klausimo neišspręs.

VEDYBŲ SUTARTIS

(sutarties sudarymo vieta)

(data)

Mes, Jonas Jonaitis (a. k. 3xxxxxxx), kurio asmenybė nustatyta pa- gal pasą LC xxxxxx, išduotą xxx-xx-xx Vilniaus XX pasų poskyryje, to- liau vadinamas Sutuoktiniu, ir Marija Jonaitienė (a. k. 4xxxxxxxx), ku- rios asmenybė nustatyta pagal pasą LC xxxxxx, išduotą xxx-xx-xx Vil- niaus XX pasų poskyryje, toliau vadinama Sutuoktine, sudarėme šią su- tartį:

1. Sutuoktinis ir Sutuoktinė, kurių santuoka sudaryta xxxx-xx-xx, su- sitarėme, kad 5 kambarių xx kvadratinį metrų namas, esantis xxxxxx g. xx Vilniuje ir priklausantis Sutuoktiniui tampa bendraja jungti- ne sutuoktinių nuosavybe.
2. Nekišiojamieji daiktai, įgyti susituokus, yra to iš sutuoktinių asme- ninė nuosavybė, kieno vardu jie įregistruoti viešajame registre.
3. Pasibaigus kiekvieniems kalendoriniams metams Sutuoktinis per- duoda $\frac{1}{4}$ grynojo pelno gauto iš verslo, iš jų: pusę Sutuoktinės asmeninės nuosavybės, o kitą pusę – šeimos reikmėms tenkinti. Šeimos reikmėms tenkinti perduodama suma negali būti mažesnė nei xxxxx Lt kiekvienais metais.
4. Turtas, įgytas vaikų reikmėms tenkinti, indėliai bankuose, padėti vaikų vardu, tampa vaikų nuosavybe ir turto padalijimo atveju į bendrą turtą neįskaičiuojami. Ištekos atveju, šis turtas perduo- damas tam sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi vaikai.
5. Sutartis galioja nuo jos sudarymo dienos.
6. Vedybų sutartis turi būti įregistruota hipotekos įstaigos Vedybų sutarčių registre.
7. Sutartis sudaryta trimis vienodą galia turinčiais egzemplioriais, du iš kurių duodami sutuoktiniams, o trečias saugomas notaro biure.

Šalių parašai

_____ (duomenų teikėjo vardas, pavardė)

_____ (fizinio asmens kodas)

_____ (adresas)

**PRAŠYMAS
IREGISTRUOTI VEDYBŲ (SUGYVENTINIŲ) SUTARTĮ
VEDYBŲ SUTARČIŲ REGISTRE**

_____ m. _____ d.

Prašau Vedybų sutarčių registre įregistruoti:

Vedybų sutartį ¹⁾	Dokumento data:	Dokumento Nr.:
Pridedami dokumentai: ¹⁾		
Vedybų sutartis		
Santuokos liudijimas		
Kiti (nurodyti):		
Sugyventinių sutartį ¹⁾		
Pridedami dokumentai: ¹⁾	Dokumento data:	Dokumento Nr.:
Sugyventinių sutartis		
Pažyma apie partnerystės įregistravimą		
Kiti (nurodyti):		

Asmens, sudarė sutartį:	
Vardas:	Pavardė:
Asmens kodas: ²⁾	

¹⁾ Reikalingą pažymėti.

²⁾ Jei asmuo neregistruotas Lietuvos Respublikoje fizinis asmenis registruojančiame registre, nurodoma gimimo data.

**SUTARTIS DĖL
SANTUOKOS NUTRAUKIMO PASEKMIŲ**

_____ (sutarčės sudarymo vieta) _____ (data)

Mes, Jonas Jonaitis (a. k. 3xxxxxxxxx), kurio asmenybė nustatyta pagal pasą LC xxxxxx, išduotą xxxx-xx-xx Vilniaus XX pasų poskyryje, toliau vadinamas Sutuoktiniu, ir Marija Jonaitienė (a. k. 4xxxxxxxxx), kurios asmenybė nustatyta pagal pasą LC xxxxxx, išduotą xxxx-xx-xx Vilniaus XX pasų poskyryje, toliau vadinama Sutuoktine, sudarėme šią sutartį:

1. Sutuoktinei atitenka nekilnojamas turtas: gyvenamasis namas adresu xxxxxx, kurio rinkos vertė xxxxx Lt ir jame esantys kilnojami daiktai, skirti to turto naudojimui pagal paskirį (baldai, buitinė technika ir kt.), kurių rinkos vertė xxxxx Lt.
2. Sutuoktiniui atitenka visi santuokoje įgyti registruojami kilnojamieji daiktai: automobilis MAZDA, valst. numeris 000-000, kurio rinkos vertė xxxx Lt, automobilis SAAB, valst. numeris 000-000, kurio rinkos vertė xxxxx Lt, medžioklinis šautuvas xxxxx, kurio rinkos vertė xxxx Lt, – bei abiem sutuoktiniams priklausanti asmeninė įmonė (įmonės kodas xxxxxx), kurios vertė xxxxxx Lt.
3. Abu mūsų nepilnamečiai vaikai: sūnus Stasys Jonaitis (a. k. 3xxxxxxxxx) ir dukterė Albina Jonaitytė (a. k. 4xxxxxxxxx) lieka gyventi su Sutuoktine.
4. Jų išlaikymui Sutuoktinis į metus mokės Sutuoktinei xxxx Lt sumą, pradėdamas kitais metais po santuokos nutraukimo iki jė abu su lauks pilnametystės.
5. Abu esame sveiki ir darbingi, vienas kito išlaikymo reikalavimų nereiškiamės.
6. Nei Sutuoktinis, nei Sutuoktinė kreditorių neturime.

Sutartis sudaryta trimis vienodą galią turinčiais egzemplioriais, vienas iš kurių lieka Sutuoktiniui, antras – Sutuoktinei, o trečias pateikimas teismui kartu su prašymu nutraukti santuoką.

Šalių parašai

_____ (duomenų teikėjo vardas, pavardė)
_____ (pavadinimas)

_____ (fizinio (juridinio) asmens kodas)
_____ (adresas)

**PRANEŠIMAS
VEDYBŲ SUTARČIŲ REGISTRUI
APIE TURTO PADALIJIMO FAKTĄ**

_____ m. _____ d. Nr. _____

Santuokos nutraukimo data:					

Priedami dokumentai: ¹⁰⁾	Dokumento data:	Dokumento Nr.:
Sutarčiai		
Teismo sprendimas		
Kiti (nurodyti):		

Asmenys, kurių turtas padalinamas:	Asmens kodas: ¹⁴⁾
Vardas:	
Pavardė:	

_____ (parašas)
_____ (vardas, pavardė)

¹⁰⁾ Reikalinga pažymėti.

¹⁴⁾ Jei asmuo neregistruotas Lietuvos Respublikoje fiziniu asmenis registruojančiame registre, nurodoma gimimo data.

**REKOMENDACIJOS DĖL UŽMOKESCIO UŽ TEIKIAMĄ TEISINĘ
PAGALBĄ DYDŽIO IR APSKAIČIAVIMO TVARKOS**

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Dėl užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydžio klientas ir advokatas susitaria raštu Lietuvos advokatūros statute nustatyta tvarka.

Rekomendacijų dėl užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydžio ir apskaičiavimo tvarkoje (toliau vadinama – Rekomendacijos) numatyti užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydžiai taikomi, jeigu advokatas ir klientas nesutaria arba tarp advokato ir kliento kyla ginčas dėl užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydžio. Šios Rekomendacijos neriboja advokato ir kliento teisės susitarti dėl bet kokio užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydžio.

2. Nustatant užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydžius, rekomenduojama atsižvelgti į šiuos kriterijus:

- 2.1. bylos sudėtingumą;
- 2.2. teisinės pagalbos kompleksiskumą, specialiųjų žinių reikalingumą;
- 2.3. teisinės pagalbos teikimo trukmę;
- 2.4. ankstesni (pakartotini) dalyvavimą toje byloje;
- 2.5. teisinės pagalbos teikimo vietovėje esančias kainas ir užmokesčio dydžius;
- 2.6. turto ar pinigų sumų dydį (priteistino ar ginčijamo);
- 2.7. teisinės pagalbos teikimo pastovumą ir pobūdį;
- 2.8. sprendžiamų teisinių klausimų naujumą;
- 2.9. advokato kvalifikaciją, patirtį;
- 2.10. laiko ribas;
- 2.11. apribojimus dėl interesų konflikto;
- 2.12. kliento materialinę padėtį;
- 2.13. kitas svarbias aplinkybes.

3. Advokatas iki sutarties dėl teisinės pagalbos sudarymo privalo išsamiai informuoti klientą apie užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydį ir jo mokėjimo tvarką, galimas kitas išlaidas, susijusias su teikiama teisine pagalba. Advokatas taip pat privalo informuoti klientą apie galimybę pa-

sinaudoti teisine pagalba, apmokama iš valstybės biudžeto lėšų arba pagal specialias programas, apie viešųjų įstaigų teikiamą teisinę pagalbą.

II. REKOMENDUOJAMA UŽMOKESČIO UŽ TEIKIAMĄ TEISINĘ PAGALBĄ DYDŽIO APSKAIČIAVIMO TVARKA

4. Užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydžiai nustatomi už konkrečią teisinę pagalbą arba teisinės pagalbos teikimo trukmę (dieną, valandą).

5. Užmokesčio už advokato teikiamą teisinę pagalbą dydžių apskaičiavimo tvarką nustato advokatas, jeigu kitaip nenumatyta partnerystės sutartyje ar sutartyje dėl nuolatinės darbo vietos.

6. Advokato ir kliento susitarimu papildomai gali būti apmokamos advokato turėtos kelionės ir kitos profingos išlaidos, susijusios su teisinės pagalbos teikimu.

III. REKOMENDUOJAMI UŽMOKESČIO UŽ TEIKIAMĄ TEISINĘ PAGALBĄ DYDŽIAI

7. Rekomenduojami užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą dydžiai apskaičiuojami pagal koeficientus (pagrindu imama Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta bazinė mėnesinė alga).

8. Už teikiamą teisinę pagalbą civilinėse bylose:

8.1. už susipažinimą su civiline byla (už tomą) 0,5–1,0

8.2. už atstovavimą civilinėje byloje pirmosios instancijos teisme:

8.2.1. byloje dėl turinio ginčo, kai ieškinio kaina:

8.2.1.1. iki 100 000 Lt 3,8–19,0

8.2.1.2. virš 100 000 Lt 19,0–76,0

8.2.2. byloje dėl neturtinio ginčo 5,7–15,2

8.2.3. ypatingosios teisenos byloje 3,8–7,6

8.3. už atstovavimą civilinėje byloje

1,9–7,6

8.4. už dokumentų civilinėse bylose parengimą:

0,2–1,0

8.4.1. už ieškininį pareiškimą

8.4.2. už skundus:

8.4.2.1. už apeliacinį ar kasacinį skundą 0,5–1,4

8.4.2.2. už pareiškimą, prašymą, skundą, kitus dokumentus 0,3–0,8

12. Užmokesčio už teisinių dokumentų parengimą, teisės konsultacijas ir kitą teikiamą teisinę pagalbą:

12.1. už kitų teisinių dokumentų, išskyrus nurodytus šių Rekomendacijų 8.4, 9.4, 10.6, 11.3, 11.4 punktuose, parengimą: 0,5–2,8

12.1.1. už sandorių projektų

12.1.2. už prašymų, pareiškimų ir kitų dokumentų, teikiamų įvairioms institucijoms 0,2–1,0

12.2. už teisės konsultacijas:

12.2.1. administracinių teisės, darbo teisės, žemės teisės 0,04–0,3

12.2.2. baudžiamosios teisės, civilinės teisės, šeimos teisės 0,1–0,5

12.2.3. ūkinės-komercinės teisės, finansų teisės 0,2–0,8

12.2.4. tarptautinės teisės 0,2–1,0

12.2.5. kitų teisės šakų 0,04–0,3

13. Kai užmokesčio už advokato teikiamą teisinę pagalbą dydžiai apskaičiuojami pagal teisinės pagalbos teikimo trukmę, rekomenduojama nustatyti šiuos koeficientus: už vieną valandą – 0,2–1,1, už vieną dieną – 1,1–5,7.

14. Užmokesčio už teikiamą teisinę pagalbą civilinėse, administracinėse, baudžiamosiose ir administracinio teisės pažeidimo bylose, už teisinių dokumentų parengimą, teisės konsultacijas ir kitą teikiamą teisinę pagalbą dydžiai gali būti keičiami, atsižvelgiant į šių Rekomendacijų 2 punkte nurodytus kriterijus, iki 50 procentų.

15. Už teisinės pagalbos, nenumatytos šiose Rekomendacijose, teikimą užmokesčio dydis nustatomas kaip už analogišką teisinę pagalbą, numatytą šiose Rekomendacijose.

RESPUBLIKINIAI PASTIKĖJIMO TELEFONAI

Informaciją suteiks:

Lietuvos moterų draugijos konsultacinis centras, tel.: 8 5 2650368

Moterų informacijos centras, tel.: 8 5 2629050

Bet kurio paros metu skambinkite į jūsų miesto Savivaldybės policijos skyrių arba pastikėjimo telefonu:

1. Vilniaus m. VPK, SP, tel.: 8 5 2718676
Anoniminis pastikėjimo telefonas 8 5 2716222
2. Kauno m. VPK, SP, tel.: 8 37 303230
Anoniminis pastikėjimo telefonas 8 37 303683
Pastikėjimo telefonas 8 37 303684
3. Šiaulių m. VPK, SP, tel.: 8 41 397345
Anoniminis pastikėjimo telefonas 8 41 397579
4. Panevėžio m. VPK, SP, tel.: 8 45 503224
Anoniminis pastikėjimo telefonas 8 45 503333
5. Klaipėdos m. VPK, SP, tel.: 8 463 54602
Pastikėjimo telefonas 8 800 60202
6. Palangos m. PK, tel.: 8 460 49101
Pastikėjimo telefonas: 8 460 49107
7. Druskininkų m. PK, SP, tel.:
Anoniminis pastikėjimo telefonas 8 313 59114
8. Birštono m. PK, SP, tel.: 8 319 65540
9. Neringos m. PK, tel.: 8 469 52484
10. Akmenės raj. PK, SP, tel.: 8 425 57072
Pastikėjimo telefonas: 8 425 56348
11. Alytaus m. ir raj. PK, SP, tel.: 8 315 55681
Anoniminis pastikėjimo telefonas 8 315 55664
12. Anykščių m. ir raj. PK, SP, tel.:
Anoniminis pastikėjimo telefonas 8 381 58155
13. Biržų raj. PK, SP, tel.:
Anoniminis pastikėjimo telefonas 8 450 31564
14. Ignalinos raj. PK
Pastikėjimo telefonas: 8 386 25372
15. Jonavos raj. PK
Pastikėjimo telefonas: 8 349 52849
16. Joniškio raj. PK, SP, tel.: 8 426 61145
Pastikėjimo telefonas: 8 426 61167
17. Jurbarko raj. PK, SP, tel.: 8 447 51554

18. Kaišiadorių raj. PK, SP, tel.: 868715008
Pastikėjimo telefonas: 8 346 51265
19. Kauno raj. PK, SP, tel.: 8 37 303966
Pastikėjimo telefonas: 8 37 303955
20. Kelmės raj. PK, SP, tel.: 8 427 61203
Kėdainių raj. PK,
Pastikėjimo tel.: 8 347 553342
22. Klaipėdos raj. PK,
Pastikėjimo telefonas: 8 463 470641
23. Kupiškio raj. PK, SP, tel.: 8 45 935408
24. Lazdijų raj. PK, SP, tel.: 8 318 52000
Anoniminis pastikėjimo telefonas 8 318 52020
25. Marijampolės m. ir raj. PK, SP, tel.: 8 343 74756
Anoniminis pastikėjimo telefonas 8 343 50202
26. Mažeikių raj. PK, SP, tel.: 8 443 67 055
27. Molėtų raj. PK,
Pastikėjimo telefonas: 8 383 51583
28. Pakruojo raj. PK, SP, tel.: 8 421 51453
29. Panevėžio raj. PK, SP, tel.: 8 45 503405
Pastikėjimo telefonas: 8 45 503423
30. Pasvalio raj. PK, SP, tel.: 8 451 34468
Pastikėjimo telefonas: 8 451 34338
31. Plungės raj. PK, SP tel.: 8 448 71797
Pastikėjimo telefonas: 8 448 72010
32. Prienų raj. PK, SP, tel.: 8 319 60092
33. Radviliškio raj. PK, SP, tel.: 8 422 52170
Pastikėjimo telefonas: 8 422 69111
34. Raseinių raj. PK, SP, tel.: 8 428 51265
35. Rokiškio raj. PK, SP, tel.: 8 458 55149
Pastikėjimo telefonas 8 458 71384
36. Skuodo raj. PK, SP, tel.: 8 440 73338
37. Šakių raj. PK, SP, tel.: 8 345 60025
38. Šalčininkų raj. PK, SP, tel.: 8 380 53794
39. Šiaulių raj. PK, SP, tel.: 8 41 397850
Pastikėjimo telefonas: 8 41 54445
40. Šilalės raj. PK, SP, tel.: 8 449 74212
41. Šilutės raj. PK, SP, tel.: 8 441 78132
Pastikėjimo telefonas: 8 441 77300
42. Širvintų raj. PK, tel.: 8 382 51265
43. Švenčionių raj. PK, tel.: 8 387 66410

LIETUVOS INSTITUCIJOS, TEIKIANČIOS PASLAUGAS SMURTAŲ PATYRUSIOMS MOTERIMS

44. Tauragės raj. PK, SP, tel.: 8 446 20276
 45. Telšių raj. PK, SP, tel.: 8 444 60343
 Anoniminis pasitikėjimo telefonas 8 444 60355
 46. Trakų raj. PK, SP, tel.: 8 528 55857
 47. Ukmergės raj. PK, tel.: 8 340 63165
 48. Utenos raj. PK, tel.: 8 389 51265
 Pasitikėjimo telefonas: 8 389 54428
 49. Varėnos raj. PK, SP, tel.: –
 Anoniminis pasitikėjimo telefonas 8 310 31665
 50. Vilkaviškio raj. PK, SP, tel.: 8 342 20265
 Pasitikėjimo telefonas: 8 342 20274
 51. Vilniaus raj. PK, SP, tel.: 8 5 2717624
 52. Visagino m. PK, SP, tel.: 8 386 71820
 Pasitikėjimo telefonas: 8 386 72780
 53. Zarasų raj. PK, SP, tel.: 8 385 51265

Vilniaus teismo ekspertizės institutas,
 Verkių g. 7, Šiaurės miestelis, 110-as korpusas
 tel.: 8 5 2789048

Kauno ekspertinis skyrius – Kęstučio 66a,
 tel.: 8 37 228783

Klaipėdos ekspertinis skyrius – Švyturio g. 6a,
 tel.: 8 46 402520

Šiaulių ekspertinis skyrius – Tūlžės 132a,
 tel.: 8 41 523390

Panevėžio ekspertinis skyrius – Vencloviškio g. 6,
 tel.: 8 45 596446

Alytaus ekspertinis skyrius – Santalkos g. 26,
 tel.: 8 315 34938

Pavadinimas	Adresas	Telefonas
ALYTAUS APSKRITIS		
Alytaus miesto moterų krizių centras	Topolių 10–18, Alytus	315 71170 m. 611 54342 m. 610 36307
Daugų miesto bendruomenės visuomeninės organizacijos „Daugių kraštas“ Šeimos centras	Daugų km., Daugų sen., Alytaus raj.	
KAUNO APSKRITIS		
Lietuvos Caritas projektas	–	37 323300
Kauno arkivyskupijos šeimos centras	Aukštaitių 10, Kaunas	37 207598
Kauno apskritys moterų krizių centras	Juozapavičiaus 71, Kaunas	37 342495
Kauno moterų nakvynės namai	Kęstučio 91, Kaunas	37 423850
Kėdaimių moterų krizių centras	Radvilų 12, Kėdaimiai	m. 683 74050 347 60900
Prienu moterų krizių centras	Kauno 1a (darbo biržos patalpose, 2 aukštas, 1 kab.), Prienai	319 60166
Raseinių moterų krizių centras	Stonų 23, 4400 Raseiniai	m. 698 26721 428 53070
Kaišiadorių socialinių paslaugų centras	Geležinkeliečių takas 9, Kaišiadorys	346 60023
Jonavos Nakvynės namai	Dariaus ir Girėno 1a, Jonava	349 53760
Viešojo įstaiga „Gyvybės versmė“	Socialinės reabilitacijos centras Šilėnavos km., Samilių sen., Kauno raj.	37 440362
	Adaptacijos namai Rinkinių km., Garliavos sen. Kauno raj. II bendrabutis	37 552651
KLAIPĖDOS APSKRITIS		
Informacijos ir paramos gausiai šeimai centras	–	46 300384
Socialinė paslauga „Avangard“	–	–
Prieglobos paslaugos moterims patyrusioms smurtą	Vaikų lopšelis-darželis „Ažuoliukas“, Kęstučio 5, Šilutė	441 62283
Kretingos moterų informacijos ir mokyimo centras	Vilniaus 8, Kretinga	445 78024
PANEVĖŽIO APSKRITIS		
Vaiko ir motinos pagalbos centras „Užuovėja“ (prie Panevėžio raj. Policijos komisariato)	Beržų 46, Panevėžys	45 503414 45 430555 (policijos budintis dalis)
MARIJAMPOLĖS APSKRITIS		
Marijampolės apskritys moters veiklos centras	Kęstučio 3–12, Marijampolė	343 59525
Sakių moterų namai – Krizių centras	Baznyčios 5, Šakiai	345 68700 m. 610 27467
Vilkaviškio moterų namai – Krizių centras	Vytauto g. 28, Vilkaviškis	342 43938 m. 682 72820
ŠIAULIŲ APSKRITIS		
Moterų klubas „HERA“	–	m. 612 72755

Pavadinimas	Adresas	Telefonas
TELSŲ APSKRITIS		
Telšių raj. savivaldybės nakvynės namai	Pramonės 18, Telšiai	444 75609
Mazėikių nakvynės namai	Sočių 7, Mazėikiai	443 66531
UTENOS APSKRITIS		
Anykščių bendruomenės centras	Vilniaus 29, Anykščiai	m. 682 63663 381 58107
Ignalinos raj. Moterų draugija „Aušrinė“	Algirimo 28-3, Ignalina	m. 698 73504 386 52972
Moterų centras „Jėvos namai“	Utenio a. 2, Utena	m. 687 24271 389 59531
Utenos vaikų socialinės paramos ir ugdymo centras	Valžganto 50, Utena	m. 682 66848 389 61623
Visagino šeimos krizių centras	Statybininkų 7, Visaginas	m. 686 60657
Zarasų šeimos krizių centras	Vytauto 14-23, Zarasai	385 30677 m. 611 49283
VILNIAUS APSKRITIS		
Vilniaus arkivyskupijos Caritas	Odintinių 12, Vilnius	5 2121653
Motinos ir vaiko globos namai	(9-20 val.)	
Mamos ir vaiko paramos fondas	Giedraičių 16-6, Vilnius	5 2752282
Sirvintų moterų klubas „Jumis“	Kalnaitakio 22-20, Sirvintos	m. 670 81603
Vilniaus miesto Motinos ir vaiko pensionas	Vyteno 45, Vilnius	5 2333619 5 2332508
Vilniaus moterų namai – Krizių centras	Pilies 36-10, Vilnius	5 2616380

Informaciją surinko Moterų informacijos centras p.d. 1218, Vilnius – 2000
tel.: 5 2629 003 fax.: 5 2629 050

Elektroninis paštas: mic@lvgtus.lt

